

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Teodor Kosmač

Propaganda v času Informbiroja

Diplomsko delo

Ljubljana, 2013

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Teodor Kosmač
Mentor: doc. dr. Damijan Guštin

Propaganda v času Informbiroja

Diplomsko delo

Ljubljana, 2013

ZAHVALA

Ob oddaji diplomskega dela se zahvaljujem mentorju doc. dr. Damijanu Guštinu za uvidevnost in strokovne nasvete, družini in vsem ostalim (veste, kdo ste), pa za potrpežljivost in pomoč.

Hvala vam.

Propaganda v času Informbiroja

Propaganda v času Informbiroja je eno od sredstev, s katerim si je Komunistična partija v Federativni ljudski republiki Jugoslaviji zagotovila in utrdila oblast. Z zaključkom druge svetovne vojne je namreč na svetovnem političnem zemljevidu prišlo do vrste vidnih in nevidnih sprememb, saj sta bivše kolonialne sile zamenjali Združene države Amerike in Sovjetska zveza, vsaka s svojo politično in gospodarsko ureditvijo. Med interesnima območjema obeh sil je bil Balkanski polotok s pestro zgodovino vojn, sporov, narodov, običajev in navad. Na območju nekdanje kraljevine Jugoslavije in Demokratične federativne Jugoslavije je 29. novembra 1945 nastala Federativna ljudska republika Jugoslavija pod vodstvom Komunistične partije Jugoslavije. Leta 1948 je prišlo do razkola nove države s Sovjetsko zvezo, do takrat najtesnejšo zaveznico. Razkol je bil po novoustanovljenem medpartijsko posvetovalnem telesu za izmenjavo izkušenj imenovan Informbiro. Eno izmed sredstev je bila propaganda dnevnega časopisja, kot sta bila v Sloveniji Ljudska pravica in Slovenski poročevalec. V vseh takratnih medijih je bila večina novinarjev in vodstvenih kadrov politično predanih, saj jih je imenovala in nadzorovala partija. Z nekritičnim objavljanjem govorov, resolucij, zapisnikov in gradiv so mediji agitirali in propagirali voljo in norme politične oblasti. Hkrati je bil dostop do informacij omejen, zaradi česar ni bilo možnosti preverjanja. Posledično je večina bralcev pasivno podlegla predlaganemu oz. vsiljenemu razmišljanju, ki je na ta način postalo kolektivno razmišljanje, s čimer se je oblast Komunistične partije še bolj utrdila.

Ključne besede: mediji, propaganda, agitacija.

Propaganda during the Informbiro

Propaganda during the Informbiro was just one of the means by which the Communist Party in the Federal Republic of Yugoslavia ensured and consolidated power. The end of the Second World War brought several visible and invisible geostrategic changes. Former colonial powers were replaced by the United States and the Soviet Union with differing political and economic systems. The Balkan Peninsula stood between the spheres of interest of the two powers. The area had a complicated history of wars and disputes. It was settled by peoples with hardly reconcilable habits and customs. On 29 November 1945, the Federal Peoples' Republic of Yugoslavia was founded in the Balkans area previously forming the territory of the pre-war Kingdom of Yugoslavia. The Soviet Union was initially the closest ally of the communist Yugoslavia. However, in 1948 the two split at the meeting of Informbiro, the newly-founded inter-party consultative body for the exchange of experience between communist countries. In the new country the ruling elite used various means to fortify its power domestically and internationally. One of the means was propaganda in the reports of daily newspapers, in the territory of Slovenia particularly Ljudska pravica and Slovenski poročevalec. Most journalists and media executives of the time were politically biased, as they were nominated and controlled by the Party. Media agitated for the regime with uncritical printing of political speeches, resolutions, protocols and other materials. The possibility of independent control was limited due to restricted access to information. Consequently, majority of the readership accepted the imposed 'truth'. This further fortified the rule of the Communist Party.

Keywords: propaganda, media, agitation.

KAZALO

1	Uvod.....	8
2	Metodološki okvir.....	9
2.1	Opredelitev predmeta in ciljev proučevanja.....	9
2.2	Tezi.....	9
2.3	Uporabljene metode.....	10
3	Temeljni pojmi.....	10
3.1	Propaganda.....	10
3.2	Mediji.....	11
3.4	Agitacija.....	12
3.5	Poročanje.....	13
4	Politični in gospodarski položaj Ljudske republike Slovenije v obdobju 1945–1953.....	13
4.1	Politični položaj FLRJ.....	13
4.2	Politični položaj Ljudske republike Slovenije.....	14
4.2.1	Ljudska skupščina LRS.....	14
4.2.2	Prezidij ljudske skupščine LRS.....	15
4.3	Gospodarski položaj.....	15
5	Medijski prostor v Sloveniji.....	16
5.1	Agitprop.....	16
5.2	Mediji v Sloveniji.....	17
5.2.1	Radio.....	17
5.2.2	Časopisi.....	18
6	Oris razvoja Jugoslavije v času 1948–1953.....	19
6.1	Informbiro v Sloveniji.....	23
7	Medijska podpora dnevnega časopisja dejavnostim KPJ in propaganda proti državam Informbiroja in hkratnega poglobljanja krize.....	24
7.1	Začetek konca.....	24
7.2	Iskanje mirne rešitve spora.....	26
7.3	Sprejemanje odločitev.....	30
7.4	Gospodarska blokada FLRJ.....	34
7.5	Povezovanje z zahodnimi državami.....	35
7.6	Nova pot.....	45
7.7	Ponovno, vendar samozavestnejše približevanje SZ in oddaljevanje od Zahoda.....	47

8 Sklep.....	48
9 Zaključek.....	50
10 Literatura.....	53

SEZNAM KRATIC

CK	Centralni komite
FLRJ	Federativna ljudska republika Jugoslavija (Federativna narodna republika Jugoslavija)
Informbiro (IB)	Informacijski biro komunističnih in delavskih partij
Kominform	Informacijski biro komunističnih in delavskih partij
KP SZ	Komunistična partija Sovjetske zveze
KPJ	Komunistična partija Jugoslavije
KPS	Komunistična partija Slovenije
LRS	Ljudska republika Slovenija
LRS	Ljudska republika Slovenija
OZN	Organizacija združenih narodov
OZN	Organizacija združenih narodov
STO	Svobodno tržaško ozemlje
STO	Svobodno tržaško ozemlje
SZ	Sovjetska zveza
UDBA	Uprava državne varnosti
VKP(b)	Vsezvezna komunistična partija (boljševikov)
VS	Varnostni svet
VS	Varnostni svet OZN
ZDA	Združene države Amerike
ZKJ	Zveza komunistov Jugoslavije
ZSMS	Zveza socialistične mladine Slovenije
ZSSR	Zveza sovjetskih socialističnih republik
ZZB NOV	Zveza združenj borcev narodnoosvobodilne vojne

1 Uvod

Drugega septembra 1945 je bila s podpisom kapitulacije Japonske končana druga svetovna vojna. Z njenim zaključkom je prišlo do vrste vidnih in nevidnih sprememb političnega zemljevida sveta, sprememb, ki nas spremljajo še danes. Več kolonialnih sil sta zamenjali Združene države Amerike na eni strani in Sovjetska zveza na drugi strani, vsaka s svojo politično in gospodarsko ureditvijo, ki sta bili navidezno nasprotni druga drugi.

Posledično je prišlo do (navideznih) osamosvojitvev (predvsem) evropskih, afriških in arabskih kolonij, ob hkratni ponovni kolonizaciji, tokrat imenovani »osvoboditev«, ki sta jo izvajali tako Združene države Amerike kot Sovjetska zveza, vsaka v okviru svojih interesnih območij. Nekje vmes med interesnima območjema obeh sil je bil Balkanski polotok s pestro zgodovino vojn, sporov, narodov, običajev in navad. Na območju nekdanje kraljevine Jugoslavije in Demokratične federativne Jugoslavije je 29. novembra 1945

Ustavodajna skupščina na skupni seji Zvezne skupščine in Skupščine narodov sklenila in sklepa v imenu ljudstva in na temelju zakonitih odločb obeh domov:

1. Demokratična zvezna Jugoslavija se proglašča za ljudsko republiko pod imenom Zvezna ljudska republika Jugoslavija. Zvezna ljudska republika Jugoslavija je zvezna ljudska država republikanske oblike, skupnost enakopravnih narodov, ki so svobodno izrazili svojo voljo, da ostanejo združeni v Jugoslaviji.

2. S to odločbo se v imenu vseh narodov Jugoslavije končno ukine monarhija v Jugoslaviji, Petru II. Karadjordjeviču z vso dinastijo Karadjordjevičev pa se odvzamejo vse pravice, ki so pripadale njemu in dinastiji Karadjordjevičev (Nova pot 1945),

nastala Federativna ljudska republika Jugoslavija, država, ki je v prihodnjih letih, tudi z imenom Socialistična federativna republika Jugoslavija, pomembno krojila potek dogodkov v svetovnem dogajanju

Zanima me, kateri faktorji so pripeljali do tega, da je bila (takrat) moja domovina Socialistična republika Slovenija poleg drugačne politične ureditve tako zelo različna od sosednjih kapitalističnih držav Avstrije in Italije.

Eden od odgovorov, zakaj Socialistična republika Slovenija ni postala podobna ostalim državam za Železno zaveso, je tudi obdobje Informbiroja. To je obdobje, o katerem se v osnovnih šolah v obdobju 1987–1991 sploh ni govorilo.

2 Metodološki okvir

2.1 Opredelitev predmeta in ciljev proučevanja

Namen diplomskega dela je predstavitev dogajanja v Federativni ljudski republiki Jugoslaviji v obdobju med 1947 in 1956, torej obdobja, v katerem je prišlo do razkola med do tedaj tesnima zaveznicama Sovjetsko zvezo in Federativno ljudsko republiko Jugoslavijo. To je obdobje Informbiroja.

Pomen diplomskega dela je prispevek k proučevanju krize Informbiroja kot dobro znane krize socializma. Prikaz ne bo omejen na trenja med Sovjetsko zvezo in njenimi sateliti na eni strani in Federativno ljudsko republiko Jugoslavijo na drugi, ampak bom skušal prikazati samo organizacijo in reakcije sredstev za informiranje ljudi, to je medijev na območju Federativne ljudske republike Jugoslavije.

Kljub temu da je bil radio v takratnem času najmodernejša tehnična pridobitev, ki jo je bilo mogoče uporabiti v propagandne namene, in posledično najbolj izrabljan medij, sta v diplomskem delu analizirana tiskana medija oz. članki časopisov Ljudska pravica in Slovenski poročevalec takratne Ljudske republike Slovenije. Reakcije, zaznane v člankih, bodo vezane na politično dogajanje v obdobju 1948–1953 oz. do Stalinove smrti, vendar samo v direktni navezi na Informbiro.

Cilj proučevanja v diplomskem delu je prikaz posledic in stanja v Federativni ljudski republiki Jugoslaviji v ožjem in širšem smislu. V ožjem smislu bo prikazan način predstavitve krize oblasti Federativne ljudske republike Jugoslavije ljudstvu, ki je bilo pod vplivom različnih dejanj (politični procesi, uboji, uvedba taborišč za politične zapornike itd.) primorano spremeniti mišljenje iz prosovjetskega v protisovjetskega. V širšem smislu bo prikazana postopna preusmeritev Federativne ljudske republike Jugoslavije proti zahodnemu bloku.

2.2 Tezi

Izhodišči analize predstavljata dve tezi:

- T₁: Na spremembo mišljenja ljudi je zelo vplivalo dnevno časopisje v Federativni ljudski republiki Jugoslaviji.
- T₂: Zaradi resolucije Informbiroja se je takratna oblastna struktura še bolj utrdila, pri čemer si je pomagala s takratnimi mediji.

2.3 Uporabljene metode

V diplomskem delu bom uporabil naslednje raziskovalne metode:

- deskriptivna metoda – opis in razlaga temeljnih pojmov, opis zgodovinsko-političnega okvirja ter povzemanje opazovanj, spoznanj, mnenj in rezultatov drugih avtorjev;
- zgodovinsko-opisna metoda – zgodovinska analiza dogodkov pred, med in po uvedbi Informbiroja;
- analitična metoda – razčlemba vsebin pisnih virov, predvsem knjig in časopisnih člankov;
- sintetična metoda – verifikacija hipotez in smiselni zaključek.

3 Temeljni pojmi

3.1 Propaganda

Pojem propagande se prvič pojavi v 17. stoletju, ko je bila v okviru Cerkve ustanovljena kongregacija za propagando vere in je hkrati z družbenimi spremembami dobivala vedno večjo družbeno moč. Del družbenega komuniciranja je postala s pojavom množičnih medijev v začetku 20. stoletja, v katerih politični, ekonomski in socialni sistemi odločajo o načinu in pogojih izpostavljanja določene problematike. Ferdinand Toennies je že leta 1922 o propagandi pisal kot o »razvnanju javnega mnenja v velikem slogu, se pravi tisto, kar je namenjeno razširjanju neke misli ne glede na njeno resničnost in pravilnost« (Vreg 2000, 115).

Leta 1958 je Leslie John Martin propagando definiral kot »sistematično vplivanje z množičnimi komunikacijami na mišljenje in s tem na vedenje ljudi skladno z interesi neke skupine« (Vreg 2000, 115). Splichal je v Mlinih na eter propagando definiral celo kot »manipulacijo z javnostjo (in z državljani), ki je zakrita z vseobčimi standardi, normami in vrednotami, zaradi česar imajo mediji moč o odločanju ter o vrsti in načinu izpostavljanja problemov javnosti, s čimer vplivajo na mišljenje javnosti« (Splichal 1984, 20–117).

Po mnenju Domenacha (Vreg 2000, 102) propagande ni mogoče odpraviti, saj je naravna manifestacija družb, verujočih vase, v svoje poslanstvo in v svojo prihodnost, ki želijo doseči odziv, ki podpira želeni namen ne glede na stanje družbe. Družbeno stanje je lahko vojno ali mirnodobno. Zoran Krunic (1997, 84) ima propagando kot eno poglobitnih metod psihološko-propagandnih operacij¹, ki so usmerjene proti trem ciljnim skupinam:

¹ Zoran Krunic (1997, 22) opisuje metode, ki jih uporabljajo subjekti strategije posrednega nastopanja (za isto dejavnost drugi avtorji uporabljajo izraze specialna vojna, podtalna vojna, podtalno delovanje, podtalna dejavnost, posredna sgresija itd.).

- na domačo javnost, ki se jo na tak način prepričuje v pravičnost ukrepov, ki so ali bodo izvajani in si tako pridobiti podporo;
- na mednarodno javnost;
- na javnost ciljne države, ki se jo skuša na tak način pridobiti na svojo stran.

Propaganda je lahko posredovana iz različnih izvorov in je tako ločena na belo (odkrit, javen, poznan izvor), sivo (prikrit, vendar izsledljiv izvor) in črno propagando (izvor je neresničen in neizsledljiv, tajen) (Krunić 1997, 91).

Psihološko-propagandne akcije dosegajo želeni odziv oz. rezultat preko institucij, propagandnih agentov, množičnih in drugih medijev, socialnih omrežij ter celo same ciljne javnosti (Vreg 2000, 108).

Za najhitrejši uspeh teh operacij je najboljši hkratni popoln nadzor (predvsem) nad mediji, saj je le tako možno uresničiti načela propagande, ki po Kruniću (1997, 93) zagotavljajo najhitrejše doseganje željenega uspeha:

- *pri načrtovanju je potrebno upoštevati potrebe, želje, stališča in vrednote tistih, na katere se želi vplivati;*
- *propagandno sporočilo je potrebno prilagoditi ciljni skupini (izobrazba, spol, starost) in pritegniti njeno pozornost;*
- *pravi cilji propagande morajo biti prikriti (poudarja, da je cilj »ohranitev demokracije«);*
- *odstraniti je potrebno vsa obvestila, ki niso v skladu s ciljem propagande;*
- *sprva se v propagandnih sporočilih zajema resnične podatke, kasneje se lahko objavlja tudi resnice in laži.*

3.2 Mediji

Mediji predstavljajo način izražanja interesov in stališč javne oblasti, ki imajo moč odločanja o tem, kaj bo, na kakšen način in kdaj bo to javnosti sploh predstavljeno. So eden izmed posrednikov propagande ciljni javnosti in posledično vplivajo na obnašanje in stališča. Tako so mediji institucionalizirano sredstvo, ki ga uporabljajo parlament, stranke in interesne skupine, zaradi česar so del komunikacijskega delovanja javne oblasti oz. glavni posrednik med javnostjo in javno oblastjo (Vreg 2000, 87). Po Vregu je prepričevanje ljudi sredstvo za njihovo upravljanje v vseh družbah, od primitivne do svobodne, s čimer si vladajoča elita utrjuje položaj in oblast (Vreg 2000, 90). S takim poročanjem mediji zmanjšujejo možnost presojanja javnosti, s tem pa se zmanjša možnost kritičnega odziva javnosti na politične dogodke in na dejanja oblasti, ki niso v skladu z njenim interesom. Mediji ohranjajo obstoječi

socialni, politični in gospodarski sistem. Hkrati mediji vplivajo na reakcije vladajoče javne oblasti, saj v obratni smeri (kot prej do javnosti) z menjanjem prioritet zmanjšujejo njeno sposobnost nadzora dogodkov. Pri tem izpodrivajo medsebojno komunikacijo in postajajo vse bolj monopolni in edini posredniki, s čimer tudi nadzirajo delo in vlogo iste javne oblasti. S tem ji omogočajo vodstveno vlogo, pri čemer odsevajo tudi voljo javnosti. Toennies je celo dokazoval, da so časniki najvplivnejše sredstvo za izražanje javnega mnenja (Splichal 2005, 339), Splichal pa je množične medije označil za najučinkovitejši sistem vplivanja (Splichal 2005, 337). Z navedenim so bila zanikana profesionalna merila medijskih informacij, ki vključujejo kompleksnost, razumljivost in objektivnost, kar poudari mnenje Vrega, da se »na področju medijev najbolj izraža manipulacija z vsebino in jezikom političnega komuniciranja«, saj želijo upravljalci medijev (javna oblast², lastniki kapitala) lastne interese prikazati kot interese javnosti. Vreg (2000, 61) tudi trdi, da sta v medijih z jezikom izraženi ideologija in vrednote javne oblasti. V tem primeru je ideologija skupek vrednot, mnenj in stališč, ki z vplivanjem na oblikovanje javnega mnenja v sklopu institucionalnega aparata izraža interese ali cilje javne oblasti. Mediji so, poleg družine, cerkve in šole, eden najpomembnejših dejavnikov socializacije.

Krunić (1997, 94–101) deli medije na množične (radio, film, televizija), letake, govornice, »face to face« (najstarejša oblika vplivanja na javnost, kjer imajo poseben vpliv govori državnih in drugih voditeljev, kjer je opazna mimika, način govora itd.) in druga sredstva (telefon, videokasete, pisemske pošiljke). Krunić med množične medije ni uvrstil časopisov, verjetno zato, ker so jih kasneje razvite komunikacijske tehnologije deklasirale, saj omogočajo hitrejše širjenje informacij in mnenj, najpomembnejši pa sta vidnost in slišnost, s čimer se vpliv na javnost še poveča.

3.4 Agitacija

Za celovito razumevanje delovanja državnih medijev v obdobju 1948–1953 je poleg termina propaganda potrebno pojasniti tudi termin agitacija. Agitacija je po Splichalu sredstvo za vzpodbujanje množic v smislu širjenja idej ter političnih, socialnih, ekoloških, mirovniških in drugih programov. V primerjavi s propagando je agitacija kratkotrajnejša dejavnost, vezana neposredno na konkretno akcijo. Usmerjena je na konkretne dogodke, probleme in pojave, se obrača na ljudi, na katere se problem nanaša, ter s pomočjo teh ustvarja določeno akcijo za družbeno akcijo (Splichal 1984, 20–117). Agitacijo od propagandnega delovanja razlikuje tudi Vreg (2000, 118), saj meni, da je agitacija kratkotrajnejši in neposrednejši pojav, vezan

² Politične stranke, interesne skupine, parlament.

na neposredno akcijo; ideje agitacije so širjene z ustnim ali pisnim prepričevanjem, govori, godbami, zastavami, predstavami po vseh komunikacijskih sredstvih.

3.5 Poročanje

Pomemben del prenosa informacij oz. poročanja o dejavnostih z različnimi mediji je novinarstvo, ki je družbena dejavnost poklicnega zbiranja, upovedovanja in posredovanja informacij o dogodkih in pojavih (Merljak Zdovc 2007, 11). Posredovane informacije so zapisane v obliki novinarskega besedila, ki je lahko informativne (objektivna sporočila) ali interpretativne (zaradi osebne vpletenosti avtorjev oz. subjektivna sporočila) zvrsti. V obeh zvrsteh je, glede na skupni predmet upovedovanja, več vrst novinarskih diskurzov. Tako se informativna zvrst deli na vestičarsko, poročevalsko, reportažno in pogovorno, interpretativna zvrst pa na komentatorsko, člankarsko in portretno vrsto.

V okviru funkcij novinarskih besedil je poročanje le ena od funkcij, ki naslovniku poroča o poteku dogajanja, pri čemer ne pojasnjuje okoliščin in ne napoveduje posledic. Namen poročanja je seznanitev naslovnika v tolikšni meri, da bo pridobil dokaj celovito podobo in se s tem dogodku (novinarske konference, seje odborov, govori) približal. Poročilo naj bi uporabniku omogočilo odgovore na vprašanja kaj (kdaj, kdo in kje) se je nekaj dogajalo in je lahko sestavljeno po kronološkem ali pomembnostnem redu (Poler Kovačič in Erjavec 2005, 33–47).

4 Politični in gospodarski položaj Ljudske republike Slovenije v obdobju 1945–1953

4.1 Politični položaj FLRJ

V notranji politiki je FLRJ posnemala politiko SZ. To je opisal Vladimir Dedijer (1969, 109) tako:

Ni dvoma, da je bil v obdobju 1945–1948 sovjetski vpliv v Jugoslaviji močan in da so ostali ti sledovi celo v jugoslovanski prvi ustavi, posebno po oblikovni plati, kar zadeva pogloblitve kategorije, odnos med vlado in skupščino ter volitve. Centralizem je bil močnejše izražen kakor v času partizanov in tudi ni dvoma, da so prišle do izraza druge podobne birokratske tendence tudi zaradi sovjetskega vpliva.

Popoln in formalnopравни prevzem oblasti je KPJ dosegla na prvih volitvah za delegate v ustavodajno skupščino 11. novembra 1945. Obdobje po koncu druge svetovne vojne do že prej omenjenih volitev je poimenovano »obdobje ljudske oblasti«. Kot rezultat teh volitev se šteje razglasitev republike 29. 11. 1945 (Nešović in Prunk, 1994, 161), ki je dokončno odvzela vse pravice Karađorđevićem, ukinila monarhijo in dotedanjo Demokratično

federativno Jugoslavijo (DFJ) preimenovala v Federativno ljudsko republiko Jugoslavijo (FLRJ). Sovjetska zveza je »novo« Jugoslavijo priznala takoj, Velika Britanija in ZDA pa sta to storili konec decembra 1945.

Prva jugoslovanska ustava, sprejeta 31. januarja 1946, ni bila bistveno drugačna od sovjetske iz leta 1936. Z ustavo je bila Jugoslavija razglašena za zvezno ljudsko državo republikanske oblike in skupnost enakopravnih narodov, ki so na osnovi pravice do samoodločbe, vključno s pravico do odcepitve, izrazili svojo voljo živeti skupno v federativni državi. V ustavi socializem in komunizem nista bila omenjena, za glavno oporo države in narodnega gospodarstva pa je bila razglašena vseljudska lastnina.

Vrhovni državni organ je postala ljudska skupščina, sestavljena iz dveh zborov: v zvezni zbor so poslance volili vsi upravičenci, v zbor narodov pa so svoje predstavnike pošiljale federalne enote (šest republik in dve avtonomni pokrajini).

Z novo ustavo je bila uzakonjena državna podpora kmetijskim zadrugam, omejena je bila privatna lastnina, lastnik zemlje pa je bil ali postal lahko le tisti, ki jo je obdeloval. Čeprav je ustava ni omenjala, je bila glavna politična sila v državi komunistična partija, izvršna oblast pa je bila v rokah zvezne vlade, ki jo je vodil Josip Broz – Tito.

V tem obdobju so svoje ustave dobile tudi republike, ki so povzemale zvezne ustavne določbe in se opredeljevale kot »ljudske države«. Slovensko ozemlje v Jugoslaviji so poimenovali Ljudska republika Slovenija, s čimer je Slovenija postala prvič uradno in pravno veljavno ime upravno-politične enote (Fischer in drugi 2005, 831–893).

4.2 Politični položaj Ljudske republike Slovenije

LRS je imela svoj skupščinski sistem, upravne in sodne organe ter deloma tudi samostojno republiško zakonodajo.

4.2.1 Ljudska skupščina LRS

Najvišji organ je bila enodomna skupščina LRS, ki je dne 16. 1. 1947 sprejela prvo slovensko ustavo in je izvajala vsa pooblastila v okviru LRS, razen tistih, ki so bile z ustavo prenesene v pristojnost prezidija Ljudske skupščine LRS in vlade LRS. Poslanci so bili z neposrednimi volitvami izvoljeni za dobo štirih let. Zasedanja skupščine, ki so bila sklepčna s prisotnostjo tretjine poslancev, je skliceval prezidij. Zakonodajno pobudo so imeli vlada LRS, njeni člani in poslanci. V okviru delovanja skupščine je lahko prišlo do pobud za spremembo ali dopolnitve republiške ustave, za kar so bili pristojni prezidij, vlada ali tretjina poslancev (Javornik 1992, 291; Fischer in drugi 2005, 867).

4.2.2 Prezidij ljudske skupščine LRS

Kot predstavnik suverenosti LRS je bil vpeljan z ustavo LRS leta 1947 in je bil pristojen za razpise volitev, zasedanja ljudske skupščine ter obvezno razlago republiških zakonov in izdajanje zakonskih ter podzakonskih aktov. Sestavljali so ga predsednik, dva do trije podpredsedniki, tajnik in največ 20 članov. Prezidij je bil leta 1953 z ustavnim zakonom odpravljen (Javornik 1992, 291).

S prevzemanjem in utrjevanjem oblasti KPJ in KPS sta bila vedno bolj stopnjevana ideološko-politični pritisk in nasilje nad dejanskimi ali namišljenimi nasprotniki. Posledično je bilo vedno več procesov proti posameznikom in skupinam, ki so se med vojno pregrešili proti Osvobodilni fronti in partizanstvu ali po vojni proti novi ureditvi (Fischer in drugi 2005, 834–835).

4.3 Gospodarski položaj

Ljudska republika Slovenija je, tako kot preostanek FLRJ, sledila sovjetski razvojni teoriji in praksi. Politični fazi revolucije je sledila ekonomska faza revolucije, v kateri sta bila najprej uničena vpliv in moč kapitalističnih ostankov Kraljevine Jugoslavije. Sledili sta uvedba planskega gospodarstva in razlastitev zasebnega premoženja. V okviru te faze je bilo treba izvesti oz. izključiti obnovitvena dela, vpeljati nove organizacijske oblike in posledične prilagoditve uradniškega aparata in strokovnega kadra, doseči predvojno proizvodno raven ter prepričati prebivalstvo, da je mogoče z večjo proizvodnjo in storilnostjo najhitreje izboljšati življenjske razmere, tako da se je gospodarstvo kljub veliki vojni škodi hitro obnavljalo. V obdobju 1948–1952 je vodilno vlogo prevzela industrija, kar je sovpadalo z mnenjem, da je ravno z večjo proizvodnjo in storilnostjo mogoče najhitreje izboljšati življenjske razmere. Hkratno z razvojem industrije je bil predviden razvoj kmetijstva, gozdarstva, obrti in ostalih gospodarskih panog, zanemarjen pa ni bil niti razvoj kulturnih, športnih, zdravstveno-socialnih in znanstvenih dosežkov, kar bi FLRJ približalo srednje razvitim evropskim državam.

Obdobje tehnične revolucije je sovpadalo z začetkom in koncem krize Informbiroja. Končalo se je s koncem centralističnega planskega sistema. Posledično je bil leta 1952 uveden nov gospodarski sistem, v katerem so bile predvidene večje vloge podjetij s poudarkom na upoštevanju zakonitosti blagovne proizvodnje, tako da je bil nov sistem neke vrste srednja pot med dogmatsko partijsko miselnostjo in novimi proizvodnimi zahtevami in miselnostjo, čemur je v letu 1953 sledil nov petletni gospodarski načrt (Fischer in drugi 2005, 873–883).

5 Medijski prostor v Sloveniji

Hkrati z ustanovitvijo Vsezvezne komunistične partije (boljševikov) so v Sovjetski zvezi ugotovili, da je za vzdrževanje oblasti potrebno aktivno sredstvo, s katerim bodo ideološko vplivali na množice. Pravo sredstvo za vplivanje so bili, glede na stopnjo razvitosti tehnologije, tiskani mediji (Dolenc in drugi 1997, 127). V obravnavanem obdobju v Sloveniji ni bilo množičnih medijev v takšnem obsegu, kot jih poznamo danes. Najnovejša pridobitev je bila radio, televizija je v Sloveniji prvič oddajala šele oktobra 1958, torej so bili časopisi najbolj razširjen množični medij.

Kljub temu je nova družbena ureditev takoj po vojni reorganizirala medije in novinarstvo ter jih tako v ideološkem kot v organizacijskem pogledu oblikovala po sovjetskem vzorcu, s čimer so bili mediji (predvsem časopisje in radio, z razvojem tehnologije pa tudi televizija) eden izmed stebrov oblasti. Novinarji so v različnih listinah poudarjali, da so družbenopolitični delavci, ki so podrejeni direktivam in ideologiji partije z agitacijo in propagando, podpirali ukrepe CK KPJ (Merljak Zdovc 2008, 27). V ozadju njihovega dela je bil posebej v ta namen oblikovan aparat za agitacije in propagando, imenovan Agitprop (Režek 2005, 15), ki jih je usmerjal in nadzoroval ter posledično širil in nadzoroval vrednote nove družbe.

5.1 Agitprop

Agitacijsko-propagandne komisije (v nadaljevanju Agitprop) so pri centralnih komitejih Partije in ustreznih nižjih komitejih centralizirano vodile sistem političnega prepričevanja, v katerem je bilo poskrbljeno za cenzuro, s katero se je izločalo že natisnjena dela iz knjižnic in knjigarn. Dela, ki niso bila skladna z usmeritvijo oblasti, preprosto niso bila natisnjena (Gabrič 1993, 163). Na ta način je Agitprop načrtno temeljni ideološki odnos do znanosti, kulture, šolstva in umetnosti ter vodil celotno propagando, agitacijo in nadzor nad slovenskim duhovnim življenjem. Posegal je v gospodarstvo, vojsko, policijo, zdravstvo in socialo, saj so bili njegovi organi sestavni del komitejev komunistične partije, vojaških štabov, kulturnih institucij in zvez ter zveze komunistične mladine.

Delovanje Agitpropa ni bilo ideološko in politično prepričevanje, temveč je priporočalo, da se državljane z nedovoljenimi idejnimi stališči ali mnenji pošlje na dolgoletno prisilno delo v socialistična koncentracijska taborišča ali v smrt (Jančar 1998, 263). Vendar je bilo tudi v delovanju Agitpropa zaznано, da sta se oblikovali dve struji:

1. klasičen agitacijsko-propagandni sistem, čigar nosilci so bili nekateri člani CK KPJ, tudi Milovan Djilas;

2. struja s težnjo po decentralizaciji in demokratizaciji medijev.

Delovanju Agitpropa se ni izognilo niti časopisje, za katerega je že Lenin menil, da je kolektivni organizator, propagator in agitator, tako da so agitacijsko-propagandne komisije pri centralnih in nižjih komitejih centralizirano vodile sistem političnega prepričevanja (Vreg 2000, 148).

Slovenski Agitprop so sestavljali člani centralnega komiteja KPS in član CK KPJ. Po mnenju Ljerke Bizilj Agitprop ni nadziral medijev kot klasični cenzor, ampak je skupaj z njimi soustvarjal radio in časnike, saj je bil pravzaprav avtorski razširjeni kolegij oz. uredniški svet slovenskih časnikov in radia. Zaželeno je bilo, da so bili novinarji člani KP oz. Zveze komunistov (Slovenije), uredniki pa so bili praviloma člani političnih organov, predvsem Agitpropa (Bizilj 2008, 62). Za časopisje je v LRS skrbela Agitpropova podkomisija za tisk, ki ga je analizirala in o ugotovitvah poročala republiškem Agitpropu. Podkomisija je skrbela tudi za uporabo žanrov pri določenih dogodkih (uvodniki, reportaže, orisi likov kandidatov, fotografij). Ker po mnenju podkomisije novinarji niso bili dorasli svojemu delu, so bili, predvsem za pisanje o notranji politiki, vabljeni politični delavci. Agitprop je določal tudi kje, koliko in za koga bodo dopisniki. Večino notranjih in zunanjepolitičnih informacij je s časovnim zamikom v sprejemni center posredovala tiskovna agencija Tanjug s sedežem v Beogradu. Informacije, ki so bile najpogosteje govori pomembnih politikov, je Tanjug posredoval tudi v Beograd (Bizilj 2008, 63–64). Agitprop je bil, kot oblika najbolj grobega vmešavanja politike v kulturo, zaradi informbirojevskega spora leta 1952 uradno opuščen (Gabrič 1998, 149), skrb za sredstva javnega obveščanja pa je prevzela Socialistična zveza (Bizilj 2008, 64).

5.2 Mediji v Sloveniji

5.2.1 Radio

Najmodernejša tehnična pridobitev, ki jo je bilo mogoče v tistem času uporabiti v propagandne namene, je bila radio. S sprejetjem ustave leta 1946 je postal splošno ljudsko premoženje, ki je bilo v neposredni pristojnosti federacije. FLRJ je bila lastnik in je imela izključno pravico do uporabe vseh radijskih oddajnih postaj na svojem ozemlju, zaradi česar je bila ustanovljena glavna direkcija FLRJ, ki jo je čez dva meseca zamenjal komite za radiodifuzno službo vlade FLRJ (RTVSLO 2012).

5.2.2 Časopisi

Stopnjo razvitosti družbe tedanjega časa najbolje predstavi mnenje Vladimirja Dedijerja³, ki je, podobno kot pred njim Lenin, kot najbolj množično sredstvo agitacije in propagande označil časopis, saj »razširja, utrjuje in pogloblja socialistično zavest množic, hkrati pa je najmočnejše sredstvo v boju proti birokratskim ostankom, saj človek, ki bere, tudi razmišlja« (Ljudska pravica 1953a). Po koncu 2. svetovne vojne je bil prepovedan izid kolaboracionističnih časopisov. Njihovo premoženje je bilo zaseženo in razdeljeno časopisom, ki so izhajali na strani zmagovalcev. Novinarji so (p)ostali preverjeni politični delavci, ki so se poklica naučili med partizanščino (Amon 2008, 25–26). V osrednjem delu Slovenije so izhajali časopisi Slovenski poročevalec, Ljudska pravica in Delavska enotnost (izhajala v obdobju 1942–1998). Leta 1951 je bil v Ljubljani ustanovljen Ljubljanski dnevnik, ki je bil kasneje preimenovan v Dnevnik. Na Štajerskem je kot glasilo Osvobodilne fronte za mariborsko oblast v obdobju 1945–1952 izhajal Vestnik (1945–1952), iz katerega je nastal časopis Večer (1952–danes). Leta 1959 je z združitvijo časopisov Slovenski poročevalec in Ljudska pravica nastal časopis Delo, ki izhaja še danes (Merljak Zdovc 2008, 27).

Časopise sta ustanovljali predvsem Zveza komunistov Slovenije (ZKS) ali Socialistična zveza delovnega ljudstva (SZDL), poleg teh dveh organizacij pa tudi posamezne družbeno-politične in strokovne organizacije (ZZB NOV, ZSMS). Poleg že omenjenih časopisov so, na lokalnem ali vsebinskem nivoju, izhajale tudi druge publikacije, npr. humoristični list Pavliha (1944–1991), študentski časopis Tribuna (1951–1998), tedenska publikacija Mladina (1943–danes), Tedenska tribuna (1953–1973), Tovariš (1945–1973) in Kmečki glas (1943 –) (Merljak Zdovc 2008, 27).

Zaradi izvora, množičnosti in posledičnega vpliva bosta v nadaljevanju obravnavana časopisa Ljudska pravica in Slovenski poročevalec.

5.2.2.1 Ljudska pravica

5. oktobra 1934 je izšla prva številka množičnega glasila Komunistične partije Slovenije Ljudska pravica s podnaslovom Tednik za gospodarstvo in prosveto, ki ga je začel izdajati tedanji Pokrajinski komite KPJ za Slovenijo.

Njen nastanek je povezan s pokrajinsko konferenco za Slovenijo, ki je potekala 16. 9. 1934 v Goričanah, na kateri se je Komunistična partija Slovenije izraziteje usmerila v propagandno dejavnost. Prvi urednik je bil Miško Kranjec. Članke je pripravljalo vodstvo KPS v Ljubljani.

³ 1914–1990, zgodovinar, publicist, politik; leta 1954 je bil razrešen vseh funkcij, potem se je posvetil novinarstvu in zgodovinopisju.

Septembra 1935 je bila Ljudska pravica zaplenjena in prepovedana. Vnovič je izšla 18. 10. 1935 v Ljubljani in je izhajala do 6. 10. 1936, ko je bila vnovič zaplenjena in prepovedana. V tem času je izšlo 26 števil. Leta 1939 je prišlo do ponovne oživitve v Zagrebu pod imenom Nova ljudska pravica, kjer je v sekretariatu CK KPJ deloval Edvard Kardelj.

V letu 1941 je Ljudska pravica s podnaslovom Glasilo delavcev in kmetov izšla ilegalno. Uredila sta jo Tone Tomšič in Miha Marinko. Ljudska pravica je med drugo svetovno vojno izšla v 62 številkah, s čimer je omogočila Komunistični partiji Slovenije organizacijo široke ljudske fronte (Ljudska pravica 1949e).

Po koncu vojne je bila Ljudska pravica najprej dnevnik, v obdobju 1951–1953 tednik, ki je obstajal v navezi s časopisom Borba iz Beograda, dokler 1959 izhajanje Ljudske pravice ni bilo ustavljeno, saj je iz nje oz. združitve s Slovenskim poročevalcem nastal časopis Delo (Javornik 1992, 288).

5.2.2.2 Slovenski poročevalec

Slovenski poročevalec je politični časopis, ki je pričel izhajati leta 1939, vendar sta sprva izšli le dve številki. V obdobju 1941–1954 je bil glavno glasilo OF slovenskega naroda in najpomembnejši glasnik narodnoosvobodilnega gibanja. Izhajal je periodično, tako da je v prvem letu izšlo 38 števil. Do leta 1943 je izhajal v ciklostilnih tehnikah. Jeseni 1943 so ga začeli tiskati v partizanskih tiskarnah, tako da je do konca vojne izšlo še 62 števil. Časopis je bil najpomembnejši glasnik narodnoosvobodilnega gibanja, od koder so izhajali tudi uredniki in pisci, dokler niso bili s pomočjo tečajev in učnih krožkov izsolani dopisniki. Iz dopisnikov so se oblikovali stalni novinarji in zmetki sodobnih uredništev.

Po letu 1945 je časopis, ki se je naselil v prostore nekdanjega dnevnika Jutro, postal dnevnik. Iz dnevnika Jutro so izhajali tudi kadri, ki se niso kompromitirali s sodelovanjem z okupatorjem. Sedež uredništva je bil na Knafljevi 5 v Ljubljani. Kot samostojno podjetje je postal časopis OF. Leta 1959 se je z Ljudsko pravico združil v časopis Delo (Voglar 1998, 52).

6 Oris razvoja Jugoslavije v času 1948–1953

Po drugi svetovni vojni je Jugoslavija kot ena od zmagovalk 2. svetovne vojne zahtevala status enakovrednega partnerja v odnosih z zavezniki.

Aprila 1945 je bil podpisan Sporazum o dvajsetletnem prijateljstvu s Sovjetsko zvezo, vzajemni pomoči in povojnem sodelovanju. V govoru 27. maja 1945 je Josip Broz – Tito spomnil na ozemeljske zahteve na severu države. Dodal je, da Jugoslavija ne bo drobiž v

barantanju med velesilami, s čimer je dal vedeti tudi SZ, da je za jugoslovanske komuniste interes lastne dežele pomembnejši od njihovih. Govor je bil, najverjetneje tudi zaradi dogajanja v Albaniji in Grčiji, v SZ razumljen kot sovražni govor. Februarja 1948 je FLRJ pod krinko obrambe pred vdori grških čet, kjer je divjala državljanska vojna, v Albanijo želela namestiti dve jugoslovanski diviziji. To dejanje bi ogrozilo zunanjo politiko SZ, tako da je to dejanje onemogočil Stalin osebno in govora o prisotnosti jugoslovanske vojske po februarju 1948 ni bilo več. Tako so bile ozemeljske ambicije FLRJ (predvsem) proti Albaniji celo glavni razlog spora med SZ in FLRJ, saj bi Tito pridobil premoč na mednarodnem političnem prizorišču (Hadalín 2011, 172–180).

Ker so bili komunisti v FLRJ še vedno mnenja, da sta izgradnja socializma in reševanje ozemeljskih ambicij (Koroška, vojna v Grčiji) mogoča samo s podporo SZ, so se odnosi vsaj začasno spet otoplili. Zahodni zavezniki pa so ostajali kljub izdatni humanitarni pomoči tretirani kot imperialisti, ki si tudi zaradi zapletov na severu FLRJ (ustanovitev STO) v Jugoslaviji niso pridobili novih simpatij.

Zaradi delovanja Združenih držav Amerike v Evropi⁴ je SZ leta 1947 oživila mednarodno komunistično organizacijo, s katero je želela razširiti vpliv v vzhodnoevropskih državah ter preko Italije in Francije vplivati na zahodnoevropsko politiko. France Vreg navaja celo, da je ustanovitev mednarodnega informacijskega biroja, sicer z namenom širjenja Stalinovega kulta in sistema širjenja sovjetskega ali stalinskega sistema in kot nadomestilo za nekdanjo Komunistično internacionalo, predlagal Josip Broz – Tito (Vreg 2000, 148).

Konec septembra 1947 so komunistične partije Sovjetske zveze, Bolgarije, Jugoslavije, Češkoslovaške, Poljske, Romunije, Madžarske, Italije, Francije in Albanije na zborovanju na Poljskem ustanovile Informacijski biro komunističnih partij – Informbiro, ki naj bi postal medpartijsko posvetovalno telo za izmenjavo izkušenj, iz glavnega sedeža v Beogradu pa naj bi usklajeval dejavnosti posameznih partij. Ustanovitev Informbiroja naj bi vodila k oblikovanju bloka socialističnih držav, v okviru katerega bi SZ kot vodilna država uspešno konkurirala zahodnemu bloku in ga štejejo za eno prvih potez med dvema nasprotnikoma – SZ in ZDA (Lešnik 2008).

⁴ V začetku leta 1947 sta Turčija in Grčija prosili ZDA za denarno pomoč, ki bi jo porabili za boj proti komunistični revoluciji. Ameriški predsednik Truman jima je 12. marca istega leta javno odobril denarno pomoč 400 milijonov dolarjev. Odobritev je pospremil z obljubo, da bodo tako pomoč dobile vse države, ki jih bo ogrožal komunizem, s čimer je bilo prvič javno izraženo ameriško protikomunistično stališče. To stališče je imenovano Trumanova doktrina. Tej doktrini je sledil program za gospodarsko obnovo Evrope (imenovan Marshallov plan), v okviru katerega bi ZDA celotni Evropi (razen Španiji) vključno s SZ dodelile 13 milijard dolarjev pomoči z namenom okrepitve ameriške in oslavitve sovjetske moči. SZ in države ljudske demokracije so pomoč zavrnile.

Primarni namen ustanovitve Informbiroja je bilo torej poenotenje partij, s čimer bi se jih podredilo Sovjetski zvezi. To jugoslovanski partiji, ki je imela za seboj izkušnjo samostojne revolucije, ni bilo po godu, poleg tega pa se je v sami Jugoslaviji poleg kulta osebnosti Josipa Visarijonoviča Stalina uveljavljal oz. ga je že presegal kult osebnosti Josipa Broza – Tita (Režek 1999, 862).

Vendar takšen razvoj dogodkov ni ustrezal SZ in so KPJ skušali »vrniti na pravi tir«. Kljub vsemu jugoslovanski komunisti še vedno niso mogli verjeti, da je možen razdor. Po besedah Aleša Beblerja, kasnejšega jugoslovanskega predstavnika pri Združenih narodih, je dokončni razdor sprožil šele sovjetski prodor v jugoslovansko vojsko:

Na Stalinov ukaz so ruski oficirji prodirali vedno globlje v organizacijo naše armade in tako so se začele težave. Med nami je bilo na stotine ruskih oficirjev, ki so v naši vojski delali kot inštruktorji. Razmeščeni so bili po vsej državi. Začeli so se obnašati kot gospodarji in hoteli poveljevati našim enotam. Našim oficirjem to ni bilo všeč in začeli so se pritoževati. Vsi naši oficirji so bili partizani, ki so se borili med vojno, in so seveda ugovarjali temu, da se jim odvzame poveljstvo (Beloff 1990, 159).

Eno izmed prvih svaril je bila prekinitev gospodarskega sodelovanja med Sovjetsko zvezo in Jugoslavijo v začetku leta 1948. Januarja 1948 je FLRJ napotila svoje vojaške čete (pod krinko obrambe) v Albanijo, ki naj bi jo varovale pred angleškimi četami v Grčiji, kjer je že potekala vojna, v kateri so jugoslovanske enote aktivno, vendar prikrito sodelovale. O dejanju FLRJ SZ ni nihče seznanil, zaradi česar je Josip Visarijonovič Stalin 18. in 19. marca 1948 obvestil jugoslovansko vlado, da bo sovjetske vojaške in gospodarske svetovalce poslal domov.

Nekaj dni kasneje (27. marca 1948) je SZ s prvim pismom (pisma CK VKP(b) poslanih CK KPJ voditelje Komunistične partije Jugoslavije obtožila, da ne priznavajo ideološkega in ideološkega primata Sovjetske zveze. Ta pisma so osnova Resolucije Informacijskega biroja o stanju v komunistični partiji Jugoslavije.

V odgovoru, ki je bil Sovjetski zvezi posredovan 12. aprila 1948 in so ga soglasno sprejeli vsi člani CK KPJ razen Sretena Žujovića, je Josip Broz – Tito zapisal, da »socializma ni mogoče graditi samo po tujih vzorih, brez upoštevanja izročila in razmer lastne države« (Pirjevec 1995, 182).

Kot povračilo je Stalin od vseh voditeljev partij, včlanjenih v Informbiro, zahteval njihovo mnenje glede odnosa med SZ in FLRJ. Pričakovano so ga vsi podprli.

Med 19. in 23. junijem 1948 je bilo v Bukarešti zasedanje partij, članic Informbiroja, kjer je bil sprejet razglas o izključitvi Komunistične partije FLRJ iz družine evropskih komunističnih

partij. Razglas je bil objavljen 28. junija v praškem časopisu Rude Pravo. Dokument je presenetil mednarodno javnost, saj je voditelje Komunistične partije Jugoslavije strogo prikazal kot voditelje, ki so opustili marksistično idejo razrednega boja in vodijo nedostojno politiko do Sovjetske zveze, zabredli v revizijo teorije o partiji kot vodilni sili razrednega boja in v družbi razvili birokratski režim, ki duši notranjo demokracijo. Zaradi svojih pretiranih ambicij in posledičnemu napuhu so prenehali upoštevati KP SZ in niso sprejeli zahtev, da bi za svoja dejanja odgovarjali pred Informbirojem, zaradi česar so se oddaljili od boljševiške poti in se izključili iz socialističnega tabora. Po mnenju Vladimirja Dedijerja (1969, 109) je bil poglaviti razlog za razdor revolucionarni duh, saj je »iz vsebine ustave, a še bolj iz prakse v političnem življenju, iz nepisane ustave, še naprej vel duh revolucije. Ni mogoče vladati mimo volje in želja množic. In v tem je tičal eden izmed glavnih vzrokov za spopad med Sovjetsko zvezo in novo Jugoslavijo« (1969, 109).

Po oceni strateških in ideoloških razsežnosti spopada so se zahodni zavezniki spraševali, kako v bodoče ravnati z Jugoslavijo. Ocenili so, da Jugoslaviji ne smejo takoj pomagati, ker bo to voda na mlin Sovjetski zvezi, ki bi vodstvo Jugoslavije lahko izrabila in ga prikazala kot imperialistično slugo. Pred odločitvijo, kako naj postopajo s FLRJ, so nekaj časa sledili dogajanjem med jugoslovansko in ostalimi nekdanjimi bratskimi partijami, nato pa so zaradi prepričanj v dnevni časopisju, prekinitvi ekonomskih in kulturnih stikov med Albanijo in Jugoslavijo, ter ključnem V. kongresu Komunistične partije Jugoslavije, (Pirjevec 1995, 187), Jugoslaviji le priskočili na pomoč. Kljub temu so zahodni zavezniki že pred izbruhom krize Informbiroja pričakovali konflikt oz. so konflikt ocenili kot neizogiben, ker je jugoslovanski režim prav tako nepošten, fanatičen in sumničav kot sovjetski (Biber 1998), poleg tega pa je imela jugoslovanska partija zaradi lastne vojaške osvoboditve države željo po privilegiranem položaju (Lešnik 2008).

Po besedah Vladimirja Dedijerja je boj med Stalinom in Jugoslavijo besnel od januarja 1948 do njegove smrti marca 1953. Dedijer (1969, 41) je te aktivnosti opisal kot serijo Stalinovih ofenziv in jih razdelil na pet delov:

1. *»Tiho davljenje« v Moskvi z neposrednim pritiskom na sestanku 10. februarja 1948, ko je hotel Stalin izsiliti kapitulacijo⁵, kar pa mu je takoj spodletelo.*
2. *Poskus, da bi izzval spopad v CK KPJ, pri čemer se je opiral predvsem na Andrijom Hebranga in Sretena Žujovića, na tako imenovane »zdrave sile« v Jugoslaviji. Te ukrepe je kombiniral s »črno propagando«, tako da je razširjal preko buržoaznih*

⁵ Jugoslovanske delegacije.

listov in agencij v Zahodni Evropi vesti, da je Tito padel v nemilost. Stalin je bil prepričan, da bo drugi poskus uspešen, saj je hkrati zagrozil Jugoslaviji z gospodarsko blokado. Spomladi 1948 je govoril v Kremlju: »Čim bom mignil s prstom, bo Tito odletel.« Tudi ta ofenziva ni bila uspešna.

3. *Tretji napad je bil širše zasnovan. Stalin se je odločil za ideološko prekletstvo KP Jugoslavije in za pritisk svetovnega komunističnega gibanja na Jugoslavijo, češ da je v Jugoslaviji zmagala kontrarevolucija in da jo je treba rešiti v imenu socializma. V ta namen je Stalin poslal marca, aprila in maja več pisem CK KPJ. Ta pisma naj bi bila zaupna, toda hkrati jih je poslal tudi drugim komunističnim partijam, ki so tudi pritisnile na Jugoslavijo.*
4. *Zgodilo se je javno izobčenje preko Informbiroja. Stalin je poskušal spraviti predstavnike CK KPJ na sestanek Informbiroja v Bukarešti 28. junija 1948, kjer so KPJ javno obsodili.*
5. *Gospodarska blokada se je še okrepila, hkrati pa je Moskva skušala organizirati pobeg jugoslovanskega generala Arseja Jovanovića, da bi organiziral nekakšen politični center, ki bi poskrbel za uresničitev Stalinovih ciljev.*

Ko je vse to spodletelo, se je Stalin odločil za popolno gospodarsko blokado, izvajanje groženj z agresijo, insceniranje javnih procesov v vzhodnoevropskih državah, da bi jih spravil popolnoma pod kontrolo sovjetske države, začeli so se obmejni incidenti, preganjanja jugoslovanskih manjšin in obtožbe, da je Jugoslavija fašistična in agresorska država. Obdobje Informbiroja je trajalo 9 let, vendar ta mednarodna komunistična organizacija ni nikdar uresničevala tistega, zaradi česar je bila ustanovljena – sredstvo za povezovanje meddržavnih komunističnih partij. Ravno zaradi spora Informbiroja s FLRJ lahko upravičeno domnevamo, da je bil IB ustanovljen samo zaradi doseganja sovjetskih hegemonističnih ciljev (Lešnik 2008, 289).

6.1 Informbiro v Sloveniji

Po ugotovitvah Boža Repeta, Aleša Gabriča in drugih avtorjev se je v Sloveniji le malo ljudi odkrito opredelilo za Informbiro. Zaradi tega ni možno govoriti o organizirani informbirojevski opoziciji, odpadle pa so tudi bojazni o nastanku pete kolone v primeru agresije sovjetskega napada (Repe 2003, 29). V Sloveniji so bili ljudje čedalje manj zadovoljni nad popolnim partijskim monopolom na vseh področjih družbe (Brodnik 2009, 30).

Kljub temu je imela UDBA na svojih spiskih veliko ljudi, ki so iz različnih razlogov kritizirali oblast. Ker je izraz Informbirojevec postal sinonim za notranjega državnega sovražnika, so bili proglašeni za Informbirojevce. Večina jih je bila zaprtih brez sodnega postopka in so doživljali fizična in psihična mučenja. Kljub temu do leta 1949 ni prišlo do množičnih aretacij.

Vsem aretiranim je bilo kazen možno izreči na dva načina:

1. kot upravno kazen – izrekala jo je UDBA brez sodelovanja sodstva. Tako je bil lahko posameznik poslan na družbeno koristno delo za dobo do dveh let (kar se je lahko tudi ponovilo);
2. kot obsodbo pred vojaškimi in civilnimi sodišči.

Prve kazni, izrečene proti Informbirojevcem, so bile izključitve iz partijskih organizacij takoj po izjasnitvi glede resolucije Informbiroja. V letu 1948 aretacij ljudi zaradi Informbiroja še ni bilo veliko, saj se je jugoslovanska oblast še vedno trudila ublažiti razdor med Jugoslavijo in SZ. Represalije so se začele s koncem leta 1948, ko je bilo jasno, da je spor dokončen oz. po seji Politbiroja CK KPS 13. januarja 1949. Največ nasprotnikov je bilo najdenih med intelektualci (kulturniki, literati, študentje) (Gabrič 1993, 163–166).

V celoti je bilo v Sloveniji aretiranih 731, upravno kaznovanih 334, obsojenih pa 157 ljudi. V večini teh primerov je pravzaprav šlo za izločitev možnih političnih nasprotnikov. Med zaporniki so prevladovali pripadniki starejše – predtitovske komunistične generacije in ljudje, ki so se ob raznih priložnostih kritično izražali o povojni slovenski in jugoslovanski stvarnosti (Repe 1999, 75–79).

Sojenja so bila kratka, obtoženi pa so bili brez možnosti za obrambo. Večina obtoženih je ostala v taboriščih po več let. Veliko se jih zaradi fizičnih in psihičnih trpinčenj ni nikoli več vrnilo. Preživeli so bili pod policijskimi nadzorom.

Sredi petdesetih let so se obtoževanja zaradi Informbiroja prenehala, vendar so bili bivši zaporniki nadzorovani (Repe 2003, 29–38; Štih in drugi 2008, 436).

7 Medijska podpora dnevnega časopisja dejavnostim KPJ in propaganda proti državam Informbiroja in hkratnega poglobljanja krize

7.1 Začetek konca

Po navedbah Vladimirja Dedijerja in Edvarda Kardelja je do prvega resnega konflikta med Jugoslavijo in Sovjetsko zvezo prišlo 10. februarja 1948 v Moskvi. Konflikt se je začel konec marca s Stalinovim pismom, v katerem so bile našteje napake, ki naj bi jih jugoslovanski

komunisti naredili v notranji in zunanji politiki, »zaradi katerih je sovjetsko vodstvo resno zaskrbljeno«. Na seji politbiroja CK KPJ, kjer so to pismo obravnavali, se je jugoslovansko vodstvo odločilo, da gre za obrekovanje in sklenilo, da pismo zavrne. Edini, ki se je taki obravnavi odkrito uprl, je bil Sreten Žujović. Andrija Hebrang se ni opredelil, »ker je verjetno še čakal na razplet položaja ali pa je imel takšno direktivo iz Moskve« (Kardelj 1980, 128). Na pismo je odgovoril Tito. Z vsebino odgovora je seznanil vse člane Politbiroja (Kardelj 1980, 127–129).

4. maja 1948 je iz Moskve prišlo drugo pismo, v katerem je Stalin na grob in agresiven način zahteval izvolitev novega vodstva CK KPJ, s čimer bi bile vse napake starega vodstva popravljene in očitki pozabljeni. Tudi tem zahtevam se člani jugoslovanske partije v odgovoru 17. maja 1948 niso podredili.

22. maja 1948 je iz Moskve prišlo tretje, zadnje Stalinovo pismo, s katerim je bilo vodstvo jugoslovanske partije povabljen na drugo zasedanje Kominforma v Bukarešto, kjer bi bila glavna tema zasedanja jugoslovansko vprašanje, v pismu pa se je skrival tudi očitek, da jugoslovanski komunisti spor s Stalinom skrivajo pred svojim ljudstvom, ker prejetih pisem zaradi strahu pred odstranitvijo niso objavili v javnosti (Kardelj 1980, 127–129; Dedijer 1969; Pirjevec 1995, 182–191).

Bralci Ljudske pravice in Slovenskega poročevalca so bili o začetnih trenjih med SZ in FLRJ skopo obveščeni, vendar jih je jugoslovanska oblast pričela javno pripravljati na neizpodbitno. Glavni mejnik je bila objava Izjave Centralnega komiteja KPJ ob resoluciji Informacijskega biroja komunističnih partij o stanju v KPJ, ki je bila 1. julija 1948 z istim naslovom in vsebino objavljena tako v Ljudski pravici kot v Slovenskem poročevalcu. Prvo pravo reakcijo na obtožbe Informbiroja je objavil časopis Slovenski poročevalec 3. julija 1948 na strani 2 v objavi »Resolucija Izvršnega odbora Osvobodilne fronte Slovenije«, iz katere je razvidno, da so »obtožbe skrajno krivične, žaljive za narode Jugoslavije, da temeljijo na klevetah in izmišljotinah in da dokazujejo popolno nepoznavanje razmer v FLRJ« (Slovenski poročevalec 1948a). Za obtožbe, ki vnašajo samo zmedo in nejasnosti, so okrivili zahodne imperialiste, v obtožbah pa so poleg kritik FLRJ zaznali tudi klevete proti Sovjetski zvezi in državam ljudskih demokracij. V resoluciji je bila izražena tudi podpora Centralnemu komiteju KPJ in narodom Jugoslavije. V skladu z veljavno politiko Agitpropa je bila ista novica objavljena tudi na drugi strani Slovenskega poročevalca. Iz časopisa Ljudska pravica z dne 6. julija 1948 (gre za prevod članka, povzetega po Borbi) je razviden predvsem zagovor jugoslovanske strani, saj je »smešno, da moramo pred komunisti braniti revolucijo v Jugoslaviji in ugotavljati, ali je bila ali je ni bilo« (Ljudska pravica 1948a). Istočasno se je jugoslovanska

stran branila, da kljub očitkom iz SZ gradi socializem, vendar na drugačen način. Kljub temu so bile objavljene tudi prve novice, ki so nakazovale resnost nastale situacije, niso pa bile objavljene na prvih straneh časopisa. Tako je bila 10. julija v Ljudski pravici objavljena novica, da so Madžari aretirali člana Zveze demokratičnih južnih Slovanov na Madžarskem, ki nista želela sprejeti resolucije, ki bi obsodila Centralni komite KPJ (Ljudska pravica 1948b).

7.2 Iskanje mirne rešitve spora

Večina vsebin, vezanih na spor, je bila predstavljena v natisih povzetih ali dobesednih govorov najvišjih predstavnikov CK KPJ v času V. kongresa KPJ. Tako imenovani zgodovinski V. kongres Komunistične partije Jugoslavije je potekal v Gardijskem domu na Topčideru med 21. in 28. junijem 1948. Sodelovalo je 2344 delegatov, ki so bili izbrani iz množice 468 177 članov in 51 612 kandidatov za članstvo, ki jih je imela v tistem času Komunistična partija Jugoslavije (Titovo doba, 2012). Kongres ni bil odprt za javnost, vendar je bilo o njem govora v dnevnem časopisju. Med tiskovnimi predstavniki je bila udeležba dovoljena le novinarjem iz držav s komunističnim nadzorom (vključno z beograjskim dopisnikom moskovske »Pravde«). KPJ je poslala vabilo za udeležbo Kominformu in drugim vzhodnoevropskim partijam. Ta vabila so bila po resoluciji Kominforma zavrnjena z navedbo, da se je KPJ sama izključila iz družine komunističnih partij. O zasedanju sta pisala tako Slovenski poročevalec kot Ljudska pravica. Oba sta objavljala celotne govore vidnejših članov Komunistične partije Jugoslavije, ki so zasedli vse številke. Na zasedanju sta bila sprejeta statut in program Partije, v katerem je bila »jasno načrtovana perspektiva našega bodočega dela, to je predvsem za člane Partije in preko njih za vse resnična patriote FLRJ« (Slovenski poročevalec 1948b). Vsi govori so izkazovali pripadnost nauku socializma in Sovjetski zvezi in zagovarjali KPJ, ki je svoje delo opravila častno in bo tudi v bodoče »častno izpolnila z zmago izgraditve socializma v naši državi, da bo s svojo neomajnostjo, enotnostjo in s svojo neomajno zvestobo nauku Marxa, Englesa, Lenina in Stalina z dejanji dokazala, da se ni odvrnila s poti te znanosti«. Po končanih besedah Josipa Broza – Tita so delegati »dolgo skandirali Tito – Stalin« (Ljudska pravica 1948c). Drugega dne zasedanja je Blagoje Nešković z besedami

V imenu predsedstva pozivam kongres, da obsodi ta najnovejša strahotna obrekovanja proti naši Partiji in temu kongresu! Tovariši delegati, kdor se strinja s to obsodbo, naj dvigne roko! (Vsi delegati so dvignili roke in slišali so se splošni klici "Vsi"! Delegati so

vstali in z viharnim dolgotrajnim ploskanjem pozdravili ta predlog, nakar so vzklikali in skandirali "Tito, Tito" in "heroj Tito" (Ljudska pravica 1948č)

konkretno obsodil resolucije, s čimer je prišlo do prvih resnih kritik sovjetskega režima ter hkratnega ozaveščanja javnosti o enotnosti delegatov. Kljub obsodbam je Edvard Kardelj v govoru menil, da se mora razvijati vsestransko sodelovanje s Sovjetsko zvezo in državami ljudske demokracije v gospodarstvu in kulturi za krepitev in koordinacijo skupnega gospodarskega razvoja držav socialističnega sveta in njihovega kulturnega zблиževanja (Ljudska pravica 1948č).

Zadnjega dne zasedanja V. kongresa Komunistične partije Jugoslavije je bila sprejeta Resolucija o odnosu KPJ do Informbiroja, s katero sta bili izrečeni podpora CK KPJ in želja o prepričanju CK VKP(b) in drugih članic Informacijskega biroja v netočnost njihovih obtožb. Hkrati je CK KPJ z resolucijo zavrnil kritiko v pismih CK VKP(b) in v resoluciji Informacijskega biroja o stanju v KPJ označil kot netočno, nepravilno in nepravilno. Z resolucijo so delegati zagotovili, da se CK KPJ ni odpovedal nauku marksizma/leninizma in da je nauk uporabljan v okviru zmožnosti, zahtev in želja FLRJ.

Delegati so sklenili tudi, da mora CK KPJ storiti vse za odpravo nesoglasij s CK VKP(b). Tako bo CK KPJ lahko spet sodelovala s CK VKP(b) (Slovenski poročevalec 1948c).

Po končanem V. kongresu KPJ je bilo v dnevnem časopisju vedno več novic o zaostitvi odnosov med Sovjetsko zvezo in FLRJ.

Z namenom zagotavljanja podpore jugoslovanskega ljudstva je Josip Broz – Tito v govoru po V. kongresu KPJ poudaril, da bo socializem s posebnim poudarkom na dvigu življenjske ravni malega človeka izgrajen tudi z gospodarskim sodelovanju s SZ, ki je ključnega pomena, zato je ni kritiziral. Z besedami »a tedaj nam iz Madžarske, Češkoslovaške, Poljske, Bolgarije in Romunije govore, da ne bomo zgradili socializma, ako nam ne bodo oni pomagali« je kritiziral ostale države ljudskih demokracij (Slovenski poročevalec 1948č). 31. avgusta 1948 je umrl Andrej Aleksandrovič Ždanov, po hierarhiji drugi človek Sovjetske zveze in eden od tvorcev Informbiroja. Zanimivo je, da je bil v Ljudski pravici kljub obstoječemu sporu objavljen nekrolog dolžine 120 vrstic, v katerem je bil opisan kot eden najvidnejših graditeljev in funkcionarjev KP in sovjetske države, član Politbiroja CK VKP(b) in deputat vrhovnega sovjeta ZSSR. Podpisniki nekrologa so bili Andrejev, Berija, Bulganin, Molotov, Stalin, Hruščev in tako ni izviral iz FLRJ. Pod nekrologom je bilo objavljeno sožalje CK KPJ, dolgo 7 vrstic (Ljudska pravica 1948f).

Da gre za resnična razhajanja med SZ in FLRJ, je v govoru na sestanku partijskega aktiva druge proletarske divizije potrdil tudi Milovan Djilas, ki je dejal, da je » v izgradnji

socializma v Jugoslaviji prišlo do prepreke v obliki kritik CK VKP(b) in resolucije Informbiroja, ki se je spremenila v čudno klevetniško gonjo proti Jugoslaviji« (Slovenski poročevalec 1948e). Hkrati je zanikal, da izgradnja socializma ne poteka v skladu z usmeritvami Marxa, Engelsa, Lenina in Stalina ter dejal, da gre za iste zakonitosti, ki v Jugoslaviji potekajo z drugim tempom in drugimi okoliščinami. Kljub temu, da je bil podpisnik treh pisem, je Milovan Djilas za resolucijo Informbiroja še vedno krivil imperialistične agente in izdajalce socializma. V govoru je prišlo tudi do obračuna znotraj KPJ, saj je Milovan Djilas odkrito navedel imena Petričevića, Vlada Dapčevića in Lale Ivanovića, ki naj bi kljub vidnim mestom v KPJ postali agenti imperialističnih držav oz. izdajalci socializma (Slovenski poročevalec 1948e).

Jože Pirjevec je v knjigi Jugoslavija 1918–1992 pisal o sestanku, ki je potekal 5. 10. 1948 med dr. Alešem Beblerjem, članom jugoslovanske delegacije na generalni skupščini OZN, in državnim sekretarjem Hectorjem McNeilom, enim najpomembnejših državnih funkcionarjev v Foreign Officeu. V srečanju je Bebler izrazil zaskrbljenost nad gospodarskim in političnim stanjem v državi zaradi mednarodne izolacije in prosil za britansko podporo, na podlagi katere sta v nekaj dneh britanska in beograjska vlada podpisali sporazum o prejemu kratkoročne pomoči (Pirjevec 1995, 188–189).

O tem srečanju v časopisih Ljudska pravica in Slovenski poročevalec ni bilo prispevkov, po poročanju obeh časopisov pa je bil dr. Aleš Bebler v tem času res v Parizu na konferenci OZN zaradi vprašanja o atomski energiji.

Kljub že navezanim diplomatskim stikom Jugoslavije in obljubljeni zahodni pomoči, so bili ob 31. obletnici Oktobrske revolucije v Sovjetski zvezi dne na prvih straneh časopisov Ljudska pravica in Slovenski poročevalec v obdobju med 3. in 9. novembrom 1948 objavljeni članki, v katerih je bil citiran Stalin, Sovjetska zveza pa je bila označena kot protiimperialistična in protikapitalistična borba. Iz besed »toda imperialisti niso nikoli in ne bodo nikoli trpeli, da bi ljudstvo urejalo po svoji volji svojo hišo. Borbe za mir, neodvisnost in svobodo vsakega naroda in države ni mogoče ločiti od borbe Sovjetske zveze« (Ljudska pravica 1948g) je razvidna kritika zahodnega sveta in neomajna podpora Sovjetski zvezi, ki je podkrepjena z novicami, da sovjetsko ljudstvo z delovnimi uspehi in novimi zmagami na vseh frontah gospodarstva pričakuje 31. obletnico Oktobrske revolucije; obletnico, ki jo je svečano proslavila tudi Ljubljana (Ljudska pravica 1948h). V obeh časopisih so bile ob obletnici objavljene čestitke Josipa Broza – Tita predsedniku ministrskega sveta vlade ZSSR J. V. Stalinu, predsednik prezidija ljudske skupščine FLRJ Ivo Lola Ribar je čestital predsedniku prezidija vrhovnega Sovjeta ZSSR N. Šverniku, minister za zunanje zadeve

Edvard Kardelj je čestital ministru za zunanje zadeve ZSSR Molotovu, vseslovanski komite pa je čestital generalisimu Stalinu.

V isti številki Ljudske pravice je bil objavljen komentar z naslovom Sovjetska zveza – mogočen faktor miru v svetu ob državljanski vojni v Grčiji, kjer je zapisano, da

Sovjetska diplomacija je na mednarodnem področju vodila skupaj s predstavniki držav ljudske demokracije dosledno borbo za sklenitev pravičnih pogodb s premaganimi državami, izjavila je svoj veto pri vsakršnem naklepu imperialističnih držav v Varnostnem svetu, bila je prva, ki je zahtevala umik vseh tujih intervencijskih sil iz Grčije in iz dežel, kjer besni državljanska vojna. Sovjetska zveza je kljub militaristični histeriji zapadnih imperialistov ostala dosledno zvesta načelom svoje miroljubne politike. Svojih uspehov na gospodarskem in kulturnem področju nikakor ne bi mogla doseči, če bi svoj budžet in svoje tovarne preuredila za masovno produkcijo orožja (Slovenski poročevalec 1948h).

Iz objavljenega torej veje neizpodbitna podpora sovjetski državi.

V Slovenskem poročevalcu je bil 7. novembra 1948 objavljen članek Triumfalna pot sovjetskega planskega gospodarstva, ki z besedami

kljub prenapeti gonji reakcionarno imperialističnih krogov buržoaznega sveta proti Sovjetski zvezi je važno poudariti prizadevanje sovjetske vlade, da se ta napetost odstrani, s čimer bi se utrdila mir in varnost. Naj pri tem omenimo besede Stalina v razgovoru z ameriškim politikom Shermanom: "Za sodelovanje ni potrebno, da imajo narodi enak sistem. Treba je spoštovati sisteme, ki so jih ljudstva odobrila. Samo pod takimi pogoji je možno sodelovanje (Slovenski poročevalec 1948i)

komentira povojno sovjetsko diplomatsko dejavnost, hkrati pa namiguje na pravico do samoodločanja, torej pravico, ki jo jugoslovanskemu sistemu očita sovjetska država (Slovenski poročevalec 1948h).

Ob praznovanju Stalinovega rojstnega dne je bil 21. decembra 1948 v Ljudski pravici in Slovenskem poročevalcu na prvi strani objavljen referat Dobrivoja Radosavljevića iz svečane seje Društva za kulturno sodelovanje Jugoslavija – ZSSR z naslovom »Ob 69. rojstnem dnevu generalisima Stalina«. Iz besed

Skupno z narodi ZSSR in demokratičnimi silami sveta pa slavijo veliki dan rojstva Stalina tudi narodi FLRJ, z delavskim razredom na čelu in pod vodstvom svoje KPJ. Kakor so ga slavili pred vojno v borbi proti protiljudskim režimom in kakor so ga slavili v času štiriletne narodnoosvobodilne borbe, ga bodo slavili tudi v času svoje požrtvovalne borbe za uresničitev petletnega plana in zgraditev socializma v svoji

državi in v svoji borbi za mir proti imperialističnim netilcem nove vojne (Ljudska pravica 1948i; Slovenski poročevalec 1948j)

je razvidna neomajna javna podpora dejavnostim J. V. Stalina in tudi sporočilo, da se Komunistična partija Jugoslavije ne bo predala oz. se ne bo podredila zahtevam Sovjetske zveze.

Konec leta 1948 so se pričele pojavljati vesti o slabšanju gospodarskega položaja FLRJ, ki je bil kljub »zaslugi našega herojskega delavskega razreda in pravilne linije Centralnega komiteja naše Partije in vlade zmagovito izpolnjen« (Slovenski poročevalec 1948k) vedno slabši. Pri udejanjanju plana so se pojavile nepričakovane težave, sicer »brez naše krivde ter proti osnovnim interesom – ne Titove klike, temveč proti osnovnim interesom naših narodov« (Slovenski poročevalec 1948k). Novi gospodarski sistem ni zaživel, kmetijstvo in izvoz sta zaostajala. Posledično se je povečalo pomanjkanje gradbenega materiala, surovin, mehanizacije in kvalificiranih delavcev, kakovost gradnje in nadzora (tudi nad izvajanjem samega plana) pa je nazadovala. Medtem je 17 evropskih držav prejelo pomoč ZDA (del Marshallovega plana), ki jo je FLRJ zavrnila, z zavrnitvijo pa se je končala tudi pomoč UNRRA⁶, ki je bila za Slovenijo zelo pomembna (Fischer in drugi 2005, 936).

7.3 Sprejemanje odločitev

Kljub podpori in nekritičnosti dejavnostim Sovjetske zveze in držav ljudske demokracije so se začele pojavljati novice, ki z dobrimi odnosi niso imele nič skupnega. Tudi zaradi nasilnega odnosa do pravih ali namišljenih nasprotnikov je jeseni 1948 prišlo do preobrata, v katerem je jugoslovanski režim prešel v napad proti notranjemu in tudi zunanjim sovražnikom.

Jeseni istega leta je prišlo do prvih javno razglašanih notranjepolitičnih obračunavanj, saj je bil pri poskusu prečkanja jugoslovansko-romunske meje z Brankom Petričevićem in polkovnikom Vladom Dapčevićem ustreljen Arsa Jovanović, visok častnik armade FLRJ (Slovenski poročevalec 1948d). Direkcija za informacije je poročala o objavljanju neresničnih vesti o Jugoslaviji v tujini, kar je posmehljivo imenovala »fabrikacija«. Med drugim je češka tiskovna agencija Telepress 26. julija 1948 objavila vest iz Prage, po kateri naj bi delavci tekstilne tovarne Stane Potočak v Kragujevcu kolektivno izrazili svoje nezadovoljstvo in nasprotno mišljenje do sedanjega Centralnega komiteja Komunistične partije Jugoslavije. Slovenski poročevalec je to novico označil za nesmiselno in lažno z navedbo, da v Kragujevcu sploh ni tekstilne tovarne Stane Potočak niti ni v vsej Jugoslaviji tovarne s tem imenom (Slovenski poročevalec 1948c).

⁶ United Nations Relief and Rehabilitation Administration (Uprava združenih narodov za pomoč in obnovo).

Odnos do FLRJ v do še pred kratkim prijateljskih državah izkazuje poročilo o surovem obnašanju češkoslovaških policistov iz Prage, objavljeno 13. in 14. septembra 1948 v obeh analiziranih medijih. Policisti naj bi s pestmi in gumijevkami napadli jugoslovanske mladince v Pragi, ki se niso izjavili za resolucijo Informbiroja in se s tem podredili njihovim pritiskom. Po navedbah Ljudske pravice je dogodek »napravljal silno neugoden vtis na prebivalstvo, ki je z gnusom opazovalo surovo ravnanje policije ter odobravalno zadržanje jugoslovanskih mladincev« (Ljudska pravica 1948e). Slovenski poročevalec je poročal o istem dogodku, vendar z dodatno navedbo, da je bila manjša skupina mladincev, ki se je izjasnila za resolucijo Informbiroja in s tem izdala državo in svoje ljudstvo, odstranjena iz kolektiva. Opis intervencije je časopis zaključil z navedbo, da so mladinci na ravnanje policije odgovorili s klici: »Samo Nemci so namerjali orožje na nas! Ne dovoljujemo, da z nami tako ravnate!« in vzkliki Stalinu, Titu, Gottwaldu in bratstvu jugoslovanskih in češkoslovaških narodov (Slovenski poročevalec 1948f). Za boljšo moralo v FLRJ je Ministrstvo za notranje zadeve sporočilo, da iz sosednjih držav Ljudske demokracije zaradi »političnih razlogov drugi del to dela zaradi težkih gospodarskih pogojev, odnosno zaradi nezaposlenosti in majhnih mezd« (Slovenski poročevalec 1948g) bežijo državljani v Jugoslavijo. Tako je v FLRJ iz sosednjih držav Ljudske demokracije pribežalo skupno 507 državljanov. Pripisali so, da so člani jugoslovanskih narodnostnih manjšin v tej kvoti v manjšini (Slovenski poročevalec 1948g).

Konec 1948 je SZ zoper Jugoslavijo uvedla popoln gospodarski bojkot, ki so ga izvajale tudi države ljudske demokracije. Ker je bila FLRJ zelo odvisna od kreditov in uvoza gospodarskih surovin in tehnologije, kar je pripeljalo do povečanih trenj v meddržavnih odnosih (mejni spopadi, inscenirani sodni procesi) in hkratnega povečevanja obrambnih zmožnosti države, se je morala zaradi tovrstnih pritiskov še bolj približati Zahodu.

Na FLRJ so hkrati z zahtevo po poplačilu kreditov Kraljevine Jugoslavije, odškodninami za nacionaliziran tuj kapital in zavlačevanjem vračila v ZDA shranjenega zlata Narodne banke Jugoslavije pritiskali tudi zahodni zavezniki.

Kljub temu se je FLRJ, vendar pod določenimi pogoji (končana podpora grškim partizanom in zaprtje grško-jugoslovanske meje), uspelo povezati z zahodnimi državami. Februarja 1949 so ZDA FLRJ že omogočile nakup strateško pomembnega blaga. Ta povezava je bila nujna, saj se je Tito zavedal, da si SZ zaradi podpore Zahoda ne bo upala napasti FLRJ. Iz tega obdobja je znan stavek britanskega zunanjega ministra Bevina »keep him afloat«, kar lahko štejemo za zametke konkretnega zbliževanja Jugoslavije z Zahodom (Banjac 1990, 138). Tega stališča sicer niso prevzele vse inštitucije zahodnih držav, saj ga je negiral ameriški kongres,

do takega stališča pa je bilo nezaupljivo tudi ameriško ministrstvo za obrambo, zaradi česar je bila prijateljska politika do FLRJ vodena v največji tajnosti (Bogetić 2000, 9).

Zanimivo je, da so še januarja 1949 zahodne tajne službe organizirale invazijo srbskih padalcev – četnikov, s čimer so želeli vrniti na prestol kralja Petra II. Četniki so bili ujeti in likvidirani (Pirjevec 2011, 285), v dnevnem časopisju pa o dogodku nisem našel zapisov.

Z zavedanjem, da ima Jugoslavija podporo zahodnih držav, je Aleksandar Ranković v govoru na II. Kongresu KP Srbije poudaril, da je Jugoslavija enotna in da je sposobna obračunati s slehernim, ki bi hotel znova izpodkopavati njeno enotnost. Hkrati je glede perečega vprašanja glede ustanovitve federacije med Bolgarijo in Jugoslavijo namignil, da do nje ne bo prišlo (Slovenski poročevalec 1949a).

Kljub nasprotovanju težnjam Sovjetske zveze so bili ob 31. obletnici obstoja Rdeče armade v obeh časopisih objavljeni prispevki, v katerih so bila opevana dejanja Sovjetske armade, ki je bila označena kot »ponos vsega delovnega človeštva, hkrati pa strah in trepet sovražnikov svobode in tlačiteljev narodov« (Slovenski poročevalec 1949b) ter »orožje v rokah ljudstva, ki je najboljši čuvar priborjenega miru vseh ustvarjalnih sil ter najmočnejša opora vseh naprednih narodov na svetu pri njihovih težnjah po miru, mednarodnem sodelovanju« (Slovenski poročevalec 1949b).

Sama Sovjetska zveza je bila v sestavkih označena kot »najbolj dosledna v borbi za pravičen demokratični mir in za miroljubno sodelovanje med narodi« (Slovenski poročevalec 1949b), vendar pa je FLRJ postajala čedalje bolj samozavestna, kar je razvidno iz aktivnejše zunanjepolitične aktivnosti oz. protestov pri ministrstvih sosednjih držav zaradi obmejnih streljanj, ki jih v člankih obeh časopisov imenujejo »incidenti«. Kljub vedno izdatnejši pomoči iz zahodne strani in vedno močnejšim nasprotovanjem iz vzhodne strani časopisa Slovenski poročevalec in Ljudska pravica nastalo situacijo pripisujeta zahodnim zaveznikom, še vedno imenovane kot »reakcionarne imperialistične sile« (Slovenski poročevalec 1949c), ki »ogrožajo s svojimi načrti in vojnimi pripravami mirni razvoj dežel, ki so se osvobodile kapitalističnega jarma in danes grade boljše življenje« (Slovenski poročevalec 1949c). Še več, celotna gonja proti Jugoslaviji je predstavljena tako, da sta žrtvi tako Jugoslavija kot Sovjetska zveza (vključujoč države ljudskih demokracij), ki jo skušajo predstaviti zgolj kot orodje voditeljev nekaterih komunističnih držav, ki so »z organizacijo gospodarskega in političnega bojkota in uporab sredstev in metod, značilnih za kapitalistični svet« (Ljudska pravica 1949a) želeli uničiti Jugoslavijo ter ideale, svete socialističnemu svetu. Kljub temu da je bil v prvomajski številki časopisa Ljudska pravica leta 1949 objavljen sestavek, ki je bil zaključen z vzklikoma »Naj živi ZSSR, prva država socializma! Naj žive države ljudske

demokracije!» (Ljudska pravica 1949a), se je v poročanju o začetku sojenja Koči Džodzeju, takratnemu predsedniku albanske vlade, pojavilo stališče, ki Sovjetsko zvezo v odnosih z državami ljudske demokracije obtožuje kršitev pravic enakosti in enakopravnosti. Obtožbe so se pojavile zaradi uporabe metod, ki ne ustrezajo socialističnemu značaju. V istem prispevku se pojavi tudi mnenje, da je proces organiziran zato, da se ga uporabi v gonji proti Jugoslaviji, ki je bila vedno prijateljska do Albanije (Ljudska pravica 1949b). To je hkrati tudi prvi večji proces, uperjen proti Jugoslaviji in vsem, ki bi si Jugoslaviji drznili pomagati ali jo zagovarjati. Zgodovinske listine namreč dokazujejo, da so bili procesi organizirani iz Moskve z namenom, da bi Jugoslavijo s klevetami in lažmi prikazali kot državo, ki po nalogu francoskih, ameriških in angleških imperialistov ogroža neodvisnost in družbeno ureditev v teh državah. Koča Džodzej je bil 11. junija 1949 obsojen na smrt. Tudi izraz »prijateljstvo« v tem članku skriva pravo bistvo odnosa FLRJ do Albanije. V FLRJ so se po drugi svetovni vojni, predvsem v Srbiji in Bolgariji, spet pojavile ambicije po priključitvi Albanije FLRJ kot sedme republike ali pa vsaj ustanovitvi Balkanske zveze (zveza FLRJ, Bolgarije, Albanije, Grčije in Romunije, v okviru katere bi bili rešeni vsi ozemeljski spori). Ambicije FLRJ niso bile samo navidezne. Iz svojega proračuna je del sredstev namenjala gospodarskemu razvoju Albanije in jo obilno zalagala z orožjem in vojaškimi svetovalci. V resnici pa je v letu 1949 prišlo do dokončnega razpada albansko-jugoslovanskih prijateljskih odnosov, ko so se tudi na albansko-jugoslovansko meji pričeli izvajati oboroženi incidenti, ki so se pogosto končali s smrtjo predvsem jugoslovanskih graničarjev (Hadalin 2011, 172–222).

Sodnemu procesu v Tirani je 16. septembra 1949 sledil proces proti Lazslu Rajku v Budimpešti, 7. decembra v Sofiji pa proti Trajču Kostovu (Lešnik 1978, 36–38). O procesu proti Lazslu Rajkovu sta poročala oba analizirana časopisa. V Slovenskem poročevalcu je bil 17. septembra 1949 objavljen članek z naslovom »Ob informbirojevskih klevetah proti FLRJ«, po katerem naj bi madžarska vlada in vlade nekaterih drugih držav želele z izsiljevanjem, pritiski in drugimi grožnjami zrušiti zakonito vlado FLRJ. Celotna obtožnica je označena kot najnesramnejši in najsramotnejši dokument v celotni zgodovini mednarodnega delavskega gibanja in je del protirevolucionarne kampanje, naperjene proti socialistični ureditvi. Zanimivo je, da so v članki kot protagonisti protijugoslovanskega delovanja označeni voditelji VKP(b) in tudi že sovjetska vlada. Zanimivo je tudi, da je celotna protijugoslovanska kampanja že označena kot neuspeh, kljub temu da se še ni dodobra razvila.

Vsi sodni procesi proti vidnim komunističnim veljakom, obsojenih titoizma, so se končali s smrtno obsodbo ali pa z obsodbami na dolge in težke zaporne kazni. Na teh procesih naj bi

hkrati sodili tudi Titu, Rankoviću, Kardelju in drugim fašistom iz FLRJ, kar je bilo zgovorno svarilo za jugoslovansko vodstvo.

7.4 Gospodarska blokada FLRJ

Kot posledica na procesih izsiljenih odkritij so vzhodne države druga za drugo preklicale pogodbe o gospodarskem sodelovanju. Konec oktobra 1949 je bil iz Moskve izgnan jugoslovanski veleposlanik Karlo Mrazović, mesec kasneje pa še poverjenik poslov. Kljub temu diplomatski odnosi uradno niso bili prekinjeni (Pirjevec 2011, 293).

Kot del projugoslovanske kampanje se je v tem obdobju v obeh časopisih pojavilo več člankov, v katerih delavci izobraževalnih, industrijskih in kulturnih ustanov Informbiroju v dnevnem časopisju odgovarjajo, da ne more nobena gonja omajati njihovega zaupanja v državno in partijsko vodstvo.

Junija 1949 je SZ prva uvedla gospodarski bojkot zoper Jugoslavijo, hkrati odstopila od diplomatske podpore v boju Jugoslavije za Koroško ter Jugoslaviji poslala več diplomatskih not z različnimi obtožbami in grožnjami (Pirjevec 1995, 190).

V odgovor FLRJ ni sprejela povračilnih akcij, temveč je SZ poslala protestno noto, ki jo je 5. junija z naslovom »Nota vlade FLRJ vladi ZSSR« (Slovenski poročevalec 1949d) objavil časopis Slovenski poročevalec s hkratnim člankom »Kaj je odgovorila vlada ZSSR na našo noto« (Slovenski poročevalec 1949d).

Sredi junija 1949, natančneje 14. in 17. junija 1949, se je zunanjepolitično in gospodarsko stanje FLRJ s prekinitvami pogodb o gospodarskem sodelovanju med Češkoslovaško in Jugoslavijo ter Madžarsko in Jugoslavijo še poslabšalo (Slovenski poročevalec 1949g). V Slovenskem poročevalcu so objavili dodatno novico, da se gospodarsko sodelovanje slabša od novembra 1948 zaradi delovanj češkoslovaške vlade (Slovenski poročevalec 1949h). Da se je zunanjepolitični položaj Jugoslavije poslabšal, priča tudi novica Slovenskega poročevalca istega dne, iz katere je razvidno, da zunanji ministri ZDA, Velike Britanije in SZ na zasedanju zaradi ozemeljskih, reparacijskih in drugih zahtev niso hoteli sprejeti predstavnika vlade FLRJ, so pa sprejeli avstrijskega zunanjega ministra. Novica sovpada z dejstvom, da je SZ prenehala diplomatsko podpirati FLRJ pri reševanju koroškega vprašanja (Slovenski poročevalec 1949e).

Svojevrsten prelom v pisanju časopisja glede SZ je izjava člana Politbiroja CK KPJ Ivana Gošnjaka, da »sedanja politika SZ nima ničesar skupnega z načeli marksizma in leninizma« (Ljudska pravica 1949č). Očitno je, da kritično razmišljanje o sovjetski državi v bodoče ne bo več omejeno samo na člane vodstvene elite na zasedanjih, temveč bodo komentarji in

razmišljanja najvišjih partijcev posredovana tudi širši javnosti. 19. avgusta je Slovenski poročevalec objavil novico, da je v Beograd prispela misija mednarodne banke za obnovo in razvoj, ni pa bilo novice, da je 16. avgusta sovjetski ambasador Lavrentijev zapustil Beograd (Pirjevec 1995, 190).

7.5 Povezovanje z zahodnimi državami

Po mesecu februarju 1949 se je v časopisju omililo naslavljanje zahodnih zaveznikov z zahodnimi imperialisti, prične se uporaba izraza »zahodne sile«, hkrati pa se s primerjavo trgovskih poslov Sovjetske zveze z zahodom opravičujejo trgovski posli Jugoslavije z zahodom (Slovenski poročevalec 1949č).

Zanimivo je, da na rojstni dan Josipa Broza – Tita 25. maja v nobenem od analiziranih časopisov ni bilo objavljenih tujih čestitk. V obdobju 25.–28. maja je bilo v obeh časopisih veliko objav novic, kako državljani Jugoslavije praznujejo rojstni dan maršala Josipa Broza – Tita, ni pa bilo, kot je bilo običajno, objavljenih tujih čestitk (tu so mišljene predvsem SZ in države ljudske demokracije), kar očitno nakazuje na zelo poglobljen spor. Zaradi neomajnosti jugoslovanskega režima pomoč zahodnih zaveznikov ni bila več samo ekonomskega značaja, ampak tudi diplomatskega, pri čemer se niso vtikali v notranjo politiko FLRJ. Edini pogoj pošiljanja pomoči je bil, naj Jugoslavija preneha podpirati grške upornike. Meja Makedonije z Grčijo je bila junija 1949 zaprta, posledično so bili grški partizani nekaj mesecev kasneje premagani (Pirjevec 2011, 289).

Da gre FLRJ po novi poti, je nakazal govor Josipa Broza – Tita v Domu Armade v Skopju, v katerem je povedano, da FLRJ (ki vseeno želi delovati v skladu z naukom Marxa, Engelsa, Lenina in Stalina in ne bo dopuščala njihovih odstopanj in revizij) ne spada v nobeno obstoječo ureditev, saj so na eni strani imperialistični grabežljivci in monarhofašistično nasilje, na drugih dveh straneh pa pri levem in desnem sosedu leglo laži in obrekovanj, vsakovrstnih podtikanj in umazanosti (Slovenski poročevalec 1949f). Le mesec dni kasneje je simboličen začetek konca in začetek nove ere odnosov FLRJ z ostalimi nakazal govor Edvarda Kardelja na Plenarni seji Generalne skupščine OZN. V govoru je Kardelj ugotavljal nasprotja med besedami in dejanji Sovjetske zveze pri uveljavljanju miru in miroljubnih sredstev ter uporabi izzivalnih procesov in laži (Ljudska pravica 1949d; Kardelj 1980, 141–143). Iz govora in tudi kasnejših spominov Edvarda Kardelja je razvidno, da se je FLRJ že leta 1948 bojevala proti sovjetskemu pritisku, pri čemer je bilo vprašanje, poleg tega, kako obsoditi in se braniti pred sovjetsko politiko, tudi, kakšna naj bo politika Jugoslavije v prihodnje. Kakšna bo njena politika v prihodnje, je torej pokazala seja oz. govor Edvarda

Kardelja na njej, ki je kritiziral obstoj blokov, boj za razdelitev sveta na bloke in interesne sfere, zavzemanje za politično in ekonomsko neodvisnost, miroljubno in aktivno sobivanje med narodi ter pravico do izbora družbene ureditve (Kardelj 1980, 141–143). Ta načela so bila v prihodnosti označena kot osnovna načela gibanja neuvrščenih.

1. oktobra 1949 sta časopisa Ljudska pravica in Slovenski poročevalec objavila novico, da je SZ odpovedala Pogodbo o prijateljstvu in medsebojnemu sodelovanju med državama, sklenjeno po koncu druge svetovne vojne. Kot razlog prekinitve pogodbe je SZ navedla odvisnost jugoslovanske vlade od tujih imperialističnih krogov in ozadje napadalne politike, kar je pripeljalo do likvidacije samostojnosti jugoslovanskih republik. Sovjetski prekinitvi pogodbe so v obdobju med 11. in 15. oktobrom sledili preklici pogodb vseh držav ljudske demokracije razen Albanije. Kljub temu, da je SZ pogodbo prekinila 28. septembra 1949, so bralci obeh časopisov to novico izvedeli 1. oktobra 1949 na drugi strani časopisa Slovenski poročevalec (Slovenski poročevalec 1949i). Brez burnih mnenj so dva dni pred to novico izvedeli novico o manevrih jugoslovanske vojske, do katerega je prišlo neznano kje, vendar v Jugoslaviji. V manevru je jugoslovanska vojska pokazala in prikazala odlične lastnosti, kot sta smelost ter enotnost in to kljub temu, da so poleg starih rezervistov sodelovali tudi mladi, neizkušeni vojaki (Slovenski poročevalec 1949j). Manever je komentiral tudi Josip Broz – Tito, ki je dejal, da je vojska sposobna reševati tudi najtežje naloge v vojni in braniti mirno graditev socializma (Slovenski poročevalec 1949k). Te besede so najverjetneje vplivale tako na domačo moralo kot na zavest v tujini, da Jugoslavija kljub pritisku ne bo popustila.

Dvajsetega oktobra 1949 je bila v Slovenskem poročevalcu objavljena novica, da je v Grčiji prišlo do premirja, kar je sovpadalo s pogoji zahodnih držav Jugoslaviji glede pomoči. V časopisu Slovenski poročevalec so dogajanje pospremili s komentarjem, da »izdaja borbe grškega ljudstva zadaja udarec borbi proti imperialističnim silam in kaže veličino škode, ki jo povzroča mednarodnemu delavskemu gibanju današnja politika voditeljev ZSSR, politika brezobzirnega upoštevanja velesil, politika nadoblasti nad drugimi socialističnimi državami in razbijanja enotnosti delavskega gibanja v svetu zaradi take politike« (Slovenski poročevalec 1949l).

Kljub prekinitvam uradnih vezi med državami vzhodnega dela Evropa je Jugoslavija pridobivala nove prijatelje na zahodu. Tako je bila Jugoslavija na četrtem rednem zasedanju v drugem krogu glasovanja Generalne skupščine OZN 20. oktobra 1949 izvoljena v Varnostni svet OZN kot nestalna članica, kar je poželo veliko neodobravanja na vzhodni strani. S tem dejanjem so zahodne države Sovjetski zvezi pokazale nestrinjanje (če ne celo nasprotovanje)

z njeno politiko, saj je bila druga kandidatka Češkoslovaška, ki je uživala polno podporo Sovjetske zveze.

Za samo Jugoslavijo je izvolitev pomenila zmago, saj kot »majhna in neodvisna država ne more še nadalje imeti enakega zaupanja v politiko SZ v VS, sploh glede koristi majhnih narodov« (Slovenski poročevalec 1949m).

V delu Jožeta Pirjevca je moč zaslediti informacijo, da je med 16. in 19. novembrom 1949 v Budimpešti potekalo tretje srečanje držav Informbiroja, v katerem so Tita in sodelavce označili kot »morilce in vohune, dovčerajšnje sodelavce gestapa in sedanje lakaje imperialistov« (Pirjavec 1995, 191). V časopisih Slovenski poročevalec in Ljudska pravica o dogajanju niso zapisali niti besede.

S političnimi trenji se je zaostrovalo stanje tudi v gospodarstvu FLRJ. Tako se je leta 1949 zaradi zmanjšanih sredstev za investicije kot posledice izolacije in »nagajanj« država osredotočila na težko industrijo, rudarstvo in železniški promet (Prinčič 1997, 5–9).

Da od držav ljudske demokracije ne gre več pričakovati pomoči, so omenjali prispevki, kot je »Nov sabotajni poskus češkoslovaških Informbirojevcev«, v katerem je bilo napisano, da so v bagrih, ki so bili z zamudo pripeljeni iz Češkoslovaške, najdeni odpadki, ki so sabotirali njihovo delovanje. Hkrati je v istem članku objavljena misel, da so takšna dejanja »redka celo v trgovskih odnosih med kapitalističnimi državami« (Ljudska pravica 1949c).

Leta 1949 so v obeh edicijah časopisov še vedno proslavljali Oktobrsko revolucijo. Oktobrska revolucija ni bila več čaščena kot sovjetski dosežek, ampak je bila primerjana s »plamenom, ki je prežgal okovje carizma, imperIALIZMA, najrazličnejših revizionizmov in ki bo tudi sedaj razklenil ost, ki duši in davi revolucionarno dušo«. Da se FLRJ odreka sovjetskemu patronatu, ostaja pa v socializmu, je razvidno iz stavka: »Naj je Moskva danes proti nam, Lenin je z nami!« (Slovenski poročevalec 1949n). Že na naslednji strani časopisa SP so razvidni elementi posmehljivosti, saj so si Rusi, poleg zmage nad nepremagljivo špansko armado, prilastili tudi Ahila, ki naj bi bil Rus (Slovenski poročevalec 1949o).

29. novembra 1949 je FLRJ praznovala obletnico ustanovitve. Ob tej priložnosti sta bila v praznični izdaji Ljudske pravice objavljena poezija Mileta Klopčiča z naslovom Obrekovalcem Jugoslavije ter govor Josipa Broza – Tita. V govoru je Josip Broz – Tito pojasnil, da je bila FLRJ velesilam Ameriki, Angliji in tudi SZ trn v peti vse od ustanovitve naprej, v pesnitvi pa je Mile Klopčič orisal razpoloženje v FLRJ in je bila uperjena proti državam ljudskih demokracij in SZ (Slovenski poročevalec 1949p).

Zaradi uvedbe gospodarske blokade SZ in držav ljudskih demokracij so v FLRJ do leta 1950 zastale praktično vse investicije in posledično proizvodnja. Poleg gospodarskih težav je FLRJ

od 20. avgusta 1949, ko je SZ FLRJ izročila noto s skorajda vojaško napovedjo, grozila tudi vojaška intervencija, s katero bi SZ z vojaško silo odstranila vladajoče člane KPJ (Prebilič in Guštin 2010, 871).

Meja FLRJ s sosednjimi državami ljudske demokracije je posledično postala potencialno bojišče, saj je SZ okrepila svoje enote na Madžarskem, Romuniji in Bolgariji ter armade teh držav hkrati hitro in močno okrepila. SZ je bila aktivna tudi v Albaniji, kamor je dovažala velike količine orožja (Prebilič in Guštin 2010, 873–874).

Ves čas spora so jugoslovanski komunisti ugotavljali, zakaj je pravzaprav prišlo do spora z Informbirojem. Ugotovili so, da zaradi dveh razlogov (Kardelj 1980, 133–137):

1. deformacije komunistične partije, ki se je identificirala z državnim aparatom, kar je načelo proletarske države spremenilo v načelo diktature enega človeka in aparata okoli njega;
2. množice delavskega razreda so bile odtrgane od oblasti, s čimer je delavec postal mezdni delavec države.

Kot odgovor in zaradi težnje po demokratičnem socializmu je bilo z uvedbo delavskih svetov, ki naj bi v imenu zaposlenih aktivno sodelovali pri vodenju podjetij in usmerjanju proizvodnje, uvedeno samoupravljanje. Istočasno se je zaradi strahu pred vojaškim posredovanjem SZ leta 1950 FLRJ pričela povezovati z zahodnimi zavezniki, predvsem z ZDA, tako na vojaškem kot tudi drugih področjih (posojila, pomoč v hrani). Pogovori FLRJ z Zahodom so potekali v strogi tajnosti, saj so se vodilne klike KPJ bale reakcij nižjih nivojev partije, ki bi jim lahko očitale približevanje buržoaznim državam proti do včerajšnjemu zavezniku (Bogetić 2000, 29). Poleg pogovorov o vojaški pomoči na najvišjem državnem nivoju so se jugoslovanski voditelji srečevali tudi z voditelji zahodnih socialno demokratičnih in laburističnih strank, ki so bili pred informbirojevskega sporom označeni kot največji izdajalci delavskega razreda. Do srečanj je prihajalo predvsem s predstavniki britanskih strank, kar je jugoslovanskim voditeljem omogočalo spoznavanje drugačne politike uveljavljanja delavskih interesov v družbi, s čimer so se pripravljali na drugačno pot razvoja in ureditve socializma, kot je potekala v SZ.

Eden izmed njih je bil neodvisni britanski laburistični poslanec Conny Zilliacus, ki je na letni skupščini študentskega združenja OZN označil politiko Sovjetske zveze do Jugoslavije kot »usodno napako« (Ljudska pravica 1950a), zaradi katere bi se svet lahko znašel v tretji svetovni vojni. Ob normalizaciji gospodarskih in diplomatskih odnosov z Jugoslavijo bi bil lahko pritisk angloameriških in vojnih hujskačev na zahodne narode oslavljen, ker bi se

pokazala lažnivost argumenta, češ da komunizem terjaja lojalnost do druge tuje sile (Ljudska pravica 1950a).

Vedno večjo odvisnost FLRJ od njihove pomoči so želeli izkoristiti tudi zahodni zavezniki, predvsem ZDA in Velika Britanija, ki sta želeli zrušiti komunistične režime. Ker so bili mnenja, da jim je FLRJ že podrejena, so svoje aktivnosti razširili v Albanijo. V Albaniji so pripravili več oboroženih diverzij. Albanija je bila celo edino ozemlje, kjer je prišlo do oboroženih spopadov med zahodnimi agenti in stalinističnim režimom. Kljub temu se jugoslovanska stran ni aktivneje vključila v akcije zahodnih obveščevalnih služb, je pa spremljala njihove aktivnosti in tudi aktivnosti na albanski strani (Hadalín 2011, 238).

Hkrati se je v časopisju nadaljevala kritika SZ, ki jo je Moša Pijade označil kot tiransko in zavojevalsko, ki drugim narodom ne dovoljuje pravice do samoodločitve (Slovenski poročevalec 1950).

Kot zanimivo novico, ki je služila za utrjevanje morale domačega ljudstva, navajam vest o uvedbi sodobnega orožja, ki ga je izdelovala jugoslovanska industrija za jugoslovansko armado na podlagi domačih načrtov. Zanimivo je, da v novici ni ne opisa ne namembnosti orožja, je pa razvidno, da se Jugoslavija ni uvrstila na noben pol, saj

sovražniki z Zahoda pravijo, da gradimo vojno industrijo na račun življenjskega standarda, sovražniki z Vzhoda pa na vse kriplje kriče, da dobivamo orožje od imperialistov. Obojim je naša samostojnost trn v peti. Prvi bi radi imeli staro Jugoslavijo, ki so ji nekoč za drag denar prodajali staro orožje, naklepi drugih, predvsem naših sovražnikov v Moskvi, pa se prav nič razlikujejo od želja imperialistov (Ljudska pravica 1950b).

Nezmotljivost jugoslovanskih komunistov izkazujeta pismi Sava Zlatića in Stanislava Samardžića, dveh bivših članov visoke jugoslovanske politike, obtoženih sodelovanja z Informbirojem, v katerih se kesata svojih dejanj in ne dvomita v nezmotljivost jugoslovanske partije. Priznavata, da gre za dobro premišljeno gonjo proti FLRJ, predvsem proti CK KPJ v interesu uveljavljanja imperialistične in hegemonistične politike SZ, hkrati pa vsa politika CK VKP(b) temelji na neenakopravnosti in podrejenosti (Ljudska pravica 1950c).

Obe pismi sovpadata z mnenjem jugoslovanskih komunistov glede razlogov za nastanek spora. Za preoblikovanje mnenja množic je bilo treba predstaviti razmere na kulturnem področju informbirojevskih držav. Umetniška ustvarjalnost v teh državah je bila poimenovana kot informbirojevski realizem, ki v izdelkih poudarjajo vlogo »nezmotljive birokratske kaste« (Ljudska pravica 1950č). Izpostavljena je bila Romunija, kjer je moral biti pri romunskem notranjem ministrstvu prijavljen vsak pisalni stroj, ciklostil in fotoaparat v zasebni lasti. Ta

odločitev predstavlja policijski ukrep, ki je značilen za informbirojevske države in romunski realizem oz. je dokaz policijske kontrole in nezaupanja v lastne množice (Ljudska pravica 1950d). Kritika stalinizma in deformacij sovjetskega sistema je v FLRJ vzpodbudila tudi k ločitvi partijske in državne oblasti z direktivnim pismom, ki ga je junija 1950 CK KPJ poslal republiškim partijskim vodstvom. V pismu je bila izražena zahteva po ločitvi funkcij partijskega in ljudskega odbora, hkrati pa je priporočal, naj bo predsednik ljudskega odbora drugi človek partijskega komiteja. V pismu je bilo tudi posvetilo članstvu, naj se preneha ukvarjati z administracijo, temveč naj se bolj posveti političnemu delu z množicami (Režek 1999, 193).

Konec junija 1950 se je začela korejska vojna, po kateri je bil korejski polotok razdeljen na komunistično Severno Korejo in prozahodno Južno Korejo. Po napadu Severne države na Južno so Američani VS OZN predlagali vojaško obrambo, kar je bilo sprejeto, saj Sovjetska zveza zaradi bojkota VS posega z vetom ni mogla preprečiti. FLRJ kot sveža članica VS ni podprla, ker se je bala sovjetskih povračilnih akcij. Vendar je po vojaškem angažiranju Kitajske, ki je bila tudi sovjetski satelit, predlog podprla. Istega leta je Jugoslavija kljub opozorilom in grožnjam podprla revolucionarno gibanje v Iranu, ki se je upiralo prozahodno usmerjenemu šahu Rezi Pahlaviju, saj je Tito menil, da pri vsem tem ne gre za trgovino z materialom, ampak z zavestjo in prepričanji (Pirjevec 2011, 296).

SZ je novembra 1950 začela širiti novice, da ima FLRJ namen napasti sosednje države, ne več samo Albanije, temveč tudi Bolgarijo in Albanijo. Z napadom bi si FLRJ zagotovila dostop do Črnega morja (Pirjevec 2011, 297–298), vendar španski antifašisti po obisku FLRJ oktobra 1950 niso opazili nikakršnih vojaških priprav. Opazili so »ljudi, polne vere v svoje lastne sile, ki bodo branili najmanjši del svoje domovine in svoje velike socialistične pridobitve proti slehernemu napadalcu ne glede na njegovo silo, ljudi, pripravljene, da se upro sovražnim gonjam držav Vzhodne Evrope in da postavijo nasproti zahodnim špekulantom spoštovanje suverenosti Jugoslavije« (Ljudska pravica 1950d). Na seji Politbiroja CK ZKJ 4. decembra 1950 je Tito ocenil položaj kot nadvse resen, saj so Sovjeti kljub določilom Pariške mirovne pogodbe Madžarsko in Romunijo pospešeno oboroževali, kar je kazalo na skorajšnjo agresijo. Strah pred agresijo je FLRJ prisilil v sodelovanje z zahodnimi zavezniki, predvsem z ZDA. Odločitev o pospešenem oboroževanju z zahodnim orožjem je SZ vznemirila, saj je menila, da ZDA pravzaprav želijo napasti SZ. Hkratno z vojaškim sodelovanjem so Jugoslovani od Američanov prejeli večja gospodarska posojila, ki so bila julija 1951 institucionalizirana v obliki tripartitne pomoči ZDA, Francije in Velike Britanije z namenom, da se okrepi jugoslovanska ekonomija. Z okrepitvijo ekonomije bi se povečale obrambne zmožnosti FLRJ

in ohranila bi se njena neodvisnost. Pomoč je bila pogojena z željo, da bi se jugoslovanska obramba skoncentrirala na obrambo Vardarskih in Ljubljanskih vrat (Pirjevec 2011, 297–298).

Maršal Tito je preskok v novo leto 1951 pozdravil z novoletno poslanico. V njej je podal oceno, da si je FLRJ kljub mednarodni osamitvi, ki jo je hotela SZ, ter z bojem za mir in neodvisnost narodov v svetu pridobila visoko priznanje. Tudi težave zaradi hude suše, ki je FLRJ prizadela v preteklem letu, je uspešno rešila (Slovenski poročevalec 1951a). Isti časopis o SZ piše, da gre po poti carske Rusije in jo krivi za negativno vzdušje tako na Balkanu kot tudi v Grčiji, Češkoslovaški, Tibetu in Indokini. Kritika SZ se je nadaljevala v Ljudski pravici, kjer so menili, da sovjetski birokratski sistem s komunizmom nima ničesar skupnega. Kolonialne navade te države služijo samo interesom vodstva SZ (imenovano imperialistična birokratska kasta), ki sovjetski tisk uporabljajo samo kot orodje za slepitev ljudstva s puhlimi frazami in hvaljenju modrega vodstva birokracije ter za vzgojo ljudi v slepi pokornosti do državnega in partijskega aparata. Mnenje je bilo zaključeno s stavkom: Prav tako kot sovjetska birokracija tudi sovjetski tisk s komunizmom nima ničesar skupnega« (Ljudska pravica 1951). Zaradi vedno pogostejših incidentov in namigov o vojaški intervenciji SZ v FLRJ se je v slovenskem časopisju pojavila očitna potreba, da režim FLRJ svoje državljane seznanji in pripravi na vojno s SZ. Za vojno s SZ je tudi Tito menil, da ni nemogoča, hkrati pa je svaril, da se agresija vseeno razlikuje od obrambe pred agresijo, s čimer je na nek način dvigoval moralo v državi in tudi svaril SZ pred posledicami morebitnega napada (Slovenski poročevalec 1951b). Da bi mednarodni skupnosti prikazala resnost situacije v preteklem obdobju, je Jugoslavija spomladi 1951 izdala Belo knjigo o napadalni politiki vlade ZSSR proti Jugoslaviji, v kateri je bilo objavljenih 291 listin o sistematičnem, odkritem, napadalnem pritisku držav vzhodnega bloka z vlado ZSSR na čelu, katere izvod so podelili tujim veleposlanikom (Slovenski poročevalec 1951c).

Hkrati z izdajo Bele knjige o napadalni politiki vlade ZSSR proti Jugoslaviji se je le-ta z zahodno, predvsem ameriško pomočjo še izdatneje oboroževala. V istem obdobju je bila v dnevnem časopisju objavljena množica člankov o šikaniranju jugoslovanskih državljanov, ki so ga z diverzijami, čezmejnimi streljanjem in montiranimi sodnimi procesi izvajale bolgarske, češke, romunske, albanske in madžarske oblasti.

Na drugi strani Slovenskega poročevalca se je 3. julija 1951 pojavila karikatura, ki je sovjetskega predstavnika na Svetovnem kongresu pristašev miru prikazala kot postavbo debelega generala, ovešenega z odlikovanji, na čigar ramenih je bila tankovska kupola, s čimer je bilo bralcem namignjeno, da Sovjeti ne mislijo resno s svojimi mirovnimi

poslanicami. Dejstvo, da se je FLRJ povezovala z zahodnimi državami, je bilo čedalje bolj odkrito, saj sta časopisa Ljudska pravica in Slovenski poročevalec poročala o nujni mednarodnega gospodarskega povezovanja Jugoslavije z ostalimi državami ne glede na obstoječ političen režim. Poleti 1951 je Josip Broz – Tito na govoru v Titogradu dejal, da je Jugoslavija socialistična država z resnično demokracijo, kar ostale države zaradi birokratizma sovjetske države niso (Slovenski poročevalec 1951č). Čez nekaj dni so v časopisu Slovenski poročevalec SZ predstavili kot gulag-delniško družbo suženjstva, v kateri igra glavno vlogo sovjetska tajna služba NKVD (Slovenski poročevalec 1951d), s kančkom zadovoljstva pa je bilo slovenskim bralcem posredovano sporočilo, da češka rudarska industrija ne dosega predvidenega plana (Slovenski poročevalec 1951e).

Nekaj dni kasneje je Josip Broz – Tito v pogovoru s svetovnimi novinarji odkrito izrazil težnjo po izgradnji odnosov med ZDA in FLRJ na gospodarskem in kulturnem nivoju ter po ameriški pomoči, predvsem v orožju (Slovenski poročevalec 1951f). Ameriška pomoč v orožju je bila udejanjena s Sporazumom med FLRJ in ZDA o vojaški pomoči, ki je izražal željo obeh narodov po izgradnji miru ter ohranitvi in utrjevanju samostojnosti v skladu z listinami OZN. Sporazum je bil sklenjen zaradi obojestranskih teženj, saj so Američani menili, da bi izguba območja Jugoslavije in Grčije pomenilo zlom obrambe zahodnih sil v primeru napada SZ in njenih zaveznikov (Bebler 1990, 176). Kljub temu da sta se v ZDA oblikovali dve nasprotujoči si mnenji glede vojaške pomoči FLRJ, ji je bila zagotovljena vojaška pomoč v višini 120 milijonov dolarjev za obdobje 1951–1952 (Prebilih in Guštin 2012). Kljub očitnemu povezovanju FLRJ z zahodom jeseni 1951 sovjetski pritisk na Jugoslavijo ni popuščal, temveč je grožnje še stopnjeval. Po podatkih, pridobljenih po Stalinovi smrti, je bil v Moskvi sprejet načelen sklep o vojaški invaziji v Jugoslavijo, zaradi česar so se motorizirane divizije iz informbirojevskih držav že pripravljale na vojaške operacije na jugoslovanskih tleh (Dedijer 1969, 312).

S povezovanjem z zahodnimi državami (ali pa zaradi njega) so postali jugoslovanski politiki zaradi stikov z zahodnimi državami samozavestnejši in so konec novembra Posebnemu političnemu odboru generalne skupščine OZN posredovali Pritožbo Jugoslavije proti ZSSR in njenim satelitom proti agresivnim pritiskom vlade ZSSR. Pritožbo je predstavnik Jugoslavije Milovan Djilas obrazložil ne samo kot kršitev mednarodnih obveznosti in načel OZN, temveč tudi kot grožnjo svetovnemu miru, čemur botrujejo ostrina, vsestranskost, sistematičnost in dolgotrajnost sovjetskega pritiska (Slovenski poročevalec 1951g). Pritožba je bila uspešna, tako da so bila dejanja SZ obsojena z resolucijo Generalne skupščine OZN.

V leto 1952 so bralci slovenskega časopisja zakorakali z novoletno poslanico Josipa Broza – Tita, v kateri je največjo odgovornost za državo naložil delavcem, ki so »v upravljanje dobili tovarne in različna podjetja, s čimer jim je bila zaupana velika vloga, vloga zavestnega voditelja in ustvarjalca vseh dobrin, s katerimi bo življenjska raven izboljšana« (Slovenski poročevalec 1952a).

Sporazum o vojaškem sodelovanju med FLRJ in ZDA iz preteklega leta je bil januarja 1952 predstavljen tudi slovenskim bralcem. Sporočeno jim je bilo, da je bila s sporazumom potrjena politika stalnih naporov za gospodarsko sodelovanje, krepitev gospodarske moči zaradi resnične neodvisnosti, povečane skrbi za temeljne človekove pravice, krepitev medsebojne varnosti ter politika individualne in kolektivne obrambe zoper agresijo v sistemu kolektiva OZN (Slovenski poročevalec 1952b). Sporazum o gospodarski pomoči je zahteval, da bo dolarska cena za blago in storitve, prejete kot darilo, jugoslovanska vlada plačevala v dinarjih na poseben račun, ki bo v sporazumu z vlado ZDA uporabljan v FLRJ za potrebe jugoslovanskih obrambnih sil, za zavarovanje valutne in finančne stabilizacije in za pospeševanje proizvodnje mednarodne trgovine in razvoja virov bogastev (Slovenski poročevalec 1952b). Kot neke vrste opravičilo v prid svežemu sporazumu med Jugoslavijo in ZDA so zvenela pisanja slovenskih časopisov glede proizvodnje in življenjskih razmer nasploh na vzhodu, ki je bilo glede na poročanje Slovenskega poročevalca katastrofalno; gospodarstvo so namreč kot posledice nediscipline prevevale sabotaže, zaradi česar so bili končni produkti nezadovoljive kvalitete. Ker so bili poleg moških zaposleni tudi otroci in ženske, ni nihče skrbel za stanovanjske in prehrabene zadeve, tako da so se države približevale bedi (Slovenski poročevalec 1952c).

Prej omenjeno samozavest iz leta 1951 je v tem letu Tito dvignil na višji nivo. V enem izmed svojih govorov je Tito omenil, da bi bila tudi prihodnost Jugoslavije črna, kot je črna v tistih državah, kjer vlada SZ (Slovenski poročevalec 1952f).

To samozavest je bilo razbrati tudi iz časopisov, kjer so se v tem obdobju Stalinu čedalje bolj posmehovali. Imenovan je bil celo kot kremeljski Pepe (Slovenski poročevalec 1952d). Tudi ob začetih čistkah v ČSR zoper najvišje češkoslovaške voditelje Hruško, Baresa in Koprivo so privoščljivo komentirali, da je takšna usoda likvidatorjev, ki so brez pomislekov izpolnjevali ukaze svojih nadrejenih in ovajali in čistili celo svoje najboljše prijatelje, samo da bi si sami zagotovili gotovo in varno mesto v moskovski guberniji (Slovenski poročevalec 1952č).

Iz tega obdobja je zanimiv prispevek Slovenskega poročevalca iz 8. junija, iz katerega je razvidno, da je Jugoslavijo, ker je branila socialistični družbeni red, podpirala tudi Brazilija. V tem boju se Jugoslovani po navedbah Slovenskega poročevalca bojujejo proti usodi ruskih

delavcev in kmetov, ki so po revoluciji padli pod gospodstvo in izkoriščanje vladajočega sloja v državnem aparatu SZ. V Braziliji neimenovani viri Slovenskega poročevalca tudi menijo, da je v delavskem gibanju najbolj potrebno pomagati delavcem SZ in njenim satelitom, ker imajo za seboj le revolucijo, po kateri so izgubili vse demokratične pravice. Po navedbah neimenovanega vira iz Brazilije je Josip Broz – Tito zoper sovjetsko teorijo nastopil že leta 1946, ko je govoril o fronti miru in demokracije ter o fronti reakcije in vojnih hujskačev na drugi strani, ne da bi omenjal vzhod in zahod (Ljudska pravica 1952).

Predvsem ob večjih športnih prireditvah se izkaže razpoloženje državljanov neke države in leta 1952 ni bilo nič drugače. V tem letu je bila poletna olimpijada na Finskem. V sklopu le-te je na nogometnem igrišču prišlo do soočenja reprezentanc SZ in FLRJ. V delu Izgubljeni boj J. V. Stalina je Vladimir Dedijer opisal razpoloženje ob teh tekmah, ki jih je označil kot nadvse pomembne v danih okoliščinah, saj je Stalin že leta 1948 prepovedal celo stike med sovjetskimi in jugoslovanskimi športniki. Ob izenačevanju Sovjetov je v FLRJ nastala nacionalna žalost, ob zmagi jugoslovanskih nogometašev pa so nastale spontane manifestacije po vseh večjih mestih v Jugoslaviji (Dedijer 1969, 341–344). O tekmi je bila v Slovenskem poročevalcu objavljena novica, v kateri je bil dvoumen stavek »sovjetske nepremagljivosti ni več« (Slovenski poročevalec 1952e).

V avgustu 1952 je v časopisih zaslediti namige o vojaški povezavi FLRJ z Grčijo in Turčijo, ki naj bi tvorile novo Balkansko zvezo. To povezavo so želele udejanjiti ZDA in ostale zaveznice kot poplačilo jugoslovanskega vodstva za izdatno oboroževanje, saj je FLRJ že konec leta 1951 razpolagala z velikimi količinami zahodnega orožja. Hkrati je bila ta povezava tudi v interesu FLRJ, saj bi z njo pridobila velike količine orožja, vendar brez aktivne udeležbe v operativnih načrtih NATO pakta (Bogetić 2000, 36), kljub temu da bi bila povezava predhodnica vstopu FLRJ v NATO-pakt. Ponudbo o pristopu FLRJ k zahodnemu zavezništvu je zahodna stran podkrepila z veliko količino strateško pomembnega orožja (200 tankov, težko topništvo in v perspektivi nadzvočni lovci) (Prebilič in Guštin 2012). Za opravičevanje povezav z zahodom velja razumeti kasnejši (novembrski) odziv Tita v intervjuju z novinarji ameriškega časopisa New York Times, v katerem zahodno oboroževanje opravičuje s tem, da »FLRJ postaja močna kakor steber, ki brani Balkan, s čimer je Zahod zavarovan pred Rusi« (Slovenski poročevalec 1952h). Tito je hkrati dejal, da Jugoslavija nima nobenih drugih namer, razen najožjega sodelovanja z vsemi naprednimi gibanji. Zanimivo je tudi, da je kljub veliki vojaški in finančni pomoči med zahodnimi zavezniki in FLRJ prihajalo do trenj. Zahodni zavezniki so FLRJ namreč očitali, da gospodarske pomoči ne uporablja za namen, s katerim ji je bila izdana, to je uravnoteženje

plačilne bilance, temveč za uresničevanje gospodarskega plana. Zanimivo je tudi, da je bila samozavest FLRJ v tem obdobju že tako velika, da je nezadovoljstvo izražala tudi zaradi višine pomoči, ki je bila po njeni oceni odločno premajhna (Bogetić 2000, 16).

7.6 Nova pot

Oktober 1952 se je v Zagrebu odvijal VI. kongres KPJ. Spor z Informbirojem je bil zaradi nove vloge FLRJ v mednarodni politični sferi in utrjevanja oblasti na kongresu postranskega pomena. Na predlog Josipa Broza – Tita je bila KPJ po zgledu Marxove komunistične zveze preimenovana v Zvezo komunistov Jugoslavije, Ljudska fronta pa v Socialistično zvezo delovnega ljudstva. Posnemanje Sovjetske zveze v prvih letih po vojni je bilo razglašeno za zablodo, uvajanje socialističnega samoupravljanja pa za prelomnico v povojnem jugoslovanskem razvoju. Hkrati je prišlo do ločitve državne in partijske oblasti, saj je s preimenovanjem partija postala idejna voditeljica in ne več neposredna, kar je dopuščalo liberalizacijo političnega sistema (Režek 1999, 193). Ker partija ni bila več neposredna voditeljica države, je bil na kongresu ukinjen tudi Agitprop (Banjac 1990, 193). Na kongresu je bilo namenjeno več pozornosti ogroženosti zahodnih meja FLRJ in nerešenemu tržaškemu vprašanju, s čimer sta Kardelj in Tito v svojih govorih opravičevala povezovanje FLRJ z Grčijo in Turčijo, kar bi dolgoročno lahko vodilo k povezovanju FLRJ z NATO-paktom (Režek 1999, 194). Kot razlog povezovanja z Zahodom je Tito v govorih navajal, da je SZ zapustila politiko varstva, politiko spoštovanja suverenosti malih narodov ter se podala na pot carske Rusije (Slovenski poročevalec 1952g). V Resoluciji o nalogah in vlogi ZKJ je bila politika SZ označena kot napadalna in hegemonistična, ki s politiko vplivnostnih področij vliva na neodvisnost malih držav. Hkrati je bila kot najpomembnejši mednarodni instrument za reševanje mednarodnih vprašanj označena OZN za krepitev odnosov z drugimi državami (Grčija, Turčija).

Hkrati obstajajo zapisi, da je zahodna stran dejansko razmišljala o prestopu FLRJ k NATO-paktu zaradi njenega geostrateškega in političnega položaja. Novembra 1952 so bili glede tega v Beogradu organizirani pogovori med zahodno in jugoslovansko delegacijo. Pogovori niso bili uspešni, kljub temu pa so Američani še naprej izdatno oboroževali Jugoslavijo (Pirjevec 2011, 302). Vendar je tudi v odnosih med Zahodom in FLRJ prihajalo do nesoglasij. Poleti 1952 so namreč Velika Britanija, ZDA in Francija Titu, ki je zagovarjal in udeležanjal enotno obrambno linijo države in ne samo obrambe tistega dela države, kjer bi bile ogrožene zahodne države, poslale akt, s katerim so mu sporočile, da Jugoslaviji zaradi takšnega razmišljanja ne bodo več nudili brezplačne pomoči (Pirjevec 2011, 300).

V začetku leta 1953, natančneje 13. januarja 1953, je zvezna skupščina FLRJ sprejela nov ustavni zakon. Z njim je samoupravljanje postalo politični temelj, družbena lastnina pa materialni. Ker je bil v definiciji ustavne ureditve prvič omenjen socializem, nekateri viri navajajo, da se je začelo obdobje socialistične demokracije (Slovenska novejša zgodovina 2005, 950).

Edvard Kardelj je februarja 1953 v oceni zunanjepolitičnega stanja menil, da je sovjetska politika, usmerjena proti spodkopavanju in mednarodni osamitvi FLRJ, zaradi ohranitve neodvisnosti in posledičnih možnosti za socialistični razvoj doživela polom (Ljudska pravica 1953a).

Za samozavestno stališče je imel Edvard Kardelj dober razlog. Po dolgotrajnih, skorajda leto in pol dolgih pogajanjih, je bil 28. februarja 1953 v Ankari sklenjen Sporazum o prijateljstvu in sodelovanju med Jugoslavijo, Turčijo in Grčijo. S podpisom tega sporazuma tudi zahodna stran ni slavila. Cilj dolgotrajnih pogovorov je bilo tesnejše vojaško sodelovanje FLRJ v zvezi Nato, tako da je bil pritisk Zahoda (predvsem ZDA), da bi FLRJ pristala v strukturah Nata še aktivnejša (Prebilič in Guštin 2012). Kljub temu zelo pomembnemu zunanjepolitičnemu dogodku je bil najpomembnejši dogodek leta 1953 Stalinova smrt 6. marca 1953. Poleg pričakovanj, da se bodo politične razmere v Sovjetski zvezi zelo spremenile, kar bi pripeljalo do otoplitve odnosov s to državo (Slovenska zgodovina 1979, 196), je hkrati izginila skrb, da bodo Sovjeti napadli FLRJ. S smrtjo Josipa Visarijonoviča Stalina 5. marca 1953 so se odnosi med FLRJ znatno otoplili, ker je Informbiro izgubil svojo funkcijo in je obstajal samo še fiktivno. S smrtjo se je v SZ začel proces, ki ga sodobni zgodovinarji imenujejo »destalinizacija«. Zanimivo je, da je časopis Ljudska pravica že 7. marca 1953, kljub temu da so bile novice v tem in ostalih časopisih običajno objavljene z dokaj velikim časovnim zamikom, objavil članek z naslovom »Stalinova dediščina«. Članek je posvečen Stalinu v obliki nekrologa. Opisan je kot mrka in zagonetna osebnost, vele mojster ambicioznega križarstva, zlovoljni čemerni zadirčni starec, ki se norčuje pred tujimi gosti iz svojih podrejenih in se mu ne da ničesar razložiti, zaradi česar ga podrejeni, ki se hkrati borijo za svoje privilegije, zelo kritizirajo (Ljudska pravica 1953b). Očitno je, da so odgovorni, tudi v časopisu Ljudska pravica, že nekaj časa vedeli, da se bliža oz. je že napočil Stalinov konec. Tudi ob smrti Stalina v časopisih ni niti sledu o pretirani žalosti ali veselju. Prej nasprotno, pojavili so se članki, ki ne napovedujejo nobenih sprememb, celo nasprotno, bojzani pred agresijo se je pridružil strah pred dolgo in surovo vojno v SZ za Stalinovo nasledstvo, ker »Stalin je s smrtjo odšel, stalinizem ostaja« (Ziherl 1953, 1).

7.7 Ponovno, vendar samozavestnejše približevanje SZ in oddaljevanje od Zahoda

Ob desetletnici obstoja Jugoslovanske armade je bil Josip Broz – Tito na obisku v Londonu, kjer ga je sprejela tudi kraljica Elizabeta, ki je bila simbol britanskega imperializma. Obisku je bila posvečena izdaja Ljudske pravice 21. marca 1953, opremljena s črno-belimi fotografijami. V istem obdobju so jugoslovanski in z njimi slovenski politični voditelji ugotovili, da je partija predvsem zaradi protislovnih novosti izgubila velik del moči, zaradi česar sta med članstvom zavladala zmeda in nedisciplina. Tito je že spomladi 1953 govoril, da se je treba zahodne pomoči čim prej otresti. Kljub temu se je z zahodnimi zavezniki še aktivno zблиževal, saj je nevarnost vojaške intervencije še vedno obstajala. Pravzaprav je bil obisk Velike Britanije namenjen pridobivanju dodatne vojaške in gospodarske pomoči, saj so bili Britanci seznanjeni, da bi vpad SZ v FLRJ uničil celoten zahoden obrambni sistem, s čimer bi bil omogočen vpad SZ v preostalo Evropo (Bogetić 2000, 110–111). Hkrati se je pričelo ponovno zблиževanje s SZ, tako da so bili sredi leta 1953 obnovljeni diplomatski stiki na ravni veleposlanikov (Režek 2005, 125). Kljub temu pa javnosti ni bilo predstavljeno tako stanje. Tako so bralci v dnevnem časopisju še 23. maja lahko prebrali izjavo Josipa Broza – Tita, da se odnosi s SZ zaradi obrekovanj sovjetskega tiska niso izboljšali. V delu tega odgovora pa dodaja, da si Jugoslavija kljub temu želi rednih odnosov s SZ in tudi sosednjimi državami, res pa je, da je kritika zahoda še bolj poudarjena kot leta 1952 (Slovenski poročevalec 1953d), glavni krivec za vse mednarodne probleme pa je SZ (Slovenski poročevalec 1953b). Iz obeh časopisov je čedalje bolj razvidna politika nasprotovanja pravzaprav obema obstoječima evropskima ureditvama, to je kapitalističnimi in komunističnimi, saj Jugoslavija ni več področje za izžemanje ekstra profitov, kot je bila stara Jugoslavija in ni domovanje kake samovoljne birokratske kaste, kakor se je to zgodilo v deželah s kominformskimi vladami (Ljudska pravica 1953c). Bralci Slovenskega poročevalca so 14. septembra 1953 lahko prebrali govor Josipa Broza – Tita iz Splita, kjer je potrdil, da se v odnosih s SZ in njenimi sateliti ni nič spremenilo, hkrati pa je zanikal sam sebe in dejal, da je FLRJ vzpostavila diplomatske odnose s SZ. Vzpostavitev diplomatskih odnosov FLRJ je napovedal tudi z Madžarsko, Romunijo in Bolgarijo, ne pa tudi z Albanijo in Češkoslovaško (Slovenski poročevalec 1953h).

Ves ta čas je slovensko dnevno časopisje objavljalo novice, katerih naslovi »Protest madžarskih obmejnih oblasti« (Slovenski poročevalec 1953a), »Sovjetski blok ovira rešitev mednarodnih odnosov (Slovenski poročevalec 1953b), Obsodba vohunov bolgarske tajne službe« (Slovenski poročevalec 1953c), »Novi izgredi bolgarskih graničarjev« (Slovenski poročevalec 1953č), »Romunska ugrabitev jugoslovanskih državljanov« (Slovenski

poročevalec 1953e), »Kljub normalizaciji diplomatskih odnosov se informbirojevska gonja še ni zmanjšala« (Slovenski poročevalec 1953l), »Rusi so spet presenetili – glede naftnih vrtin v Avstriji, ki so jih z roparskimi metodami uvedli Sovjeti« (Slovenski poročevalec 1953f), nikakor niso nakazovali na umirjanje strasti oz. na dejansko stanje. Zunanji minister SZ Molotov je že 29. marca 1953 sprejel jugoslovanskega odpravnika poslov v Moskvi. V tradicionalnem prvomajskem nagovoru CK KPSZ 1953 ni bilo pozdrava Informbirojevcev. 6. junija 1953 sta SZ in FLRJ obnovili diplomatske odnose.

Kljub temu odnosi med FLRJ in SZ za slovensko javnost še niso bili urejeni, kar razkriva tudi posmehljiva karikatura neznanega avtorja, objavljena 22. avgusta 1953 v SP. Na karikaturi miličnik pelje osebo v zapor in ji očita, da je vpil »Živela svoboda«, oseba, ki gre v zapor, pa mu odvrne »Ravno nasprotno, vpil sem živela SZ« (Slovenski poročevalec 1953f). Kljub karikaturam na račun SZ se je politika FLRJ vedno bolj vračala k SZ, sploh po drugem plenumu CK ZKJ 1953 na Brionih (Slovenska zgodovina 1979, 197). Zakaj je bilo to potrebno, so pokazali dogodki med avgustom in decembrom 1953, ko je FLRJ zaradi pritiskov v reševanju tržaškega vprašanja potrebovala močnega zaveznika. SZ je to vsekakor bila, kljub temu da je »Moskva birokratsko razumela oblast« (Slovenski poročevalec 1953i) in »ni spoštovala določil vojnega prava in državnih pogodb« (Slovenski poročevalec 1953g). Vendar je v delovanju SZ prihajalo do sprememb, kar prej ni bilo mogoče (Slovenski poročevalec 1953k). Še vedno pa je bila FLRJ kljub rednim vojaškim manevrom v kriznem obdobju uradno miroljubno razpoložena država, saj je bil njihov pomen je poučen, vzgojen in ni bil namenjen zaradi demonstracije vojaške sile nastopanja z orožjem ali opozicije komurkoli (Slovenski poročevalec 1953j).

8 Sklep

Med šestletnim obdobjem Informbiroja v LRS so potekale intenzivne akcije, s katerimi je vladajoča KPJ morala zaradi spremenjene politične situacije prosovjetsko retoriko spremeniti v vsaj tolikšni meri, da bi ostala kredibilna in da bi kljub zunanjim in (tudi) notranjim pritiskom ohranila položaj. Že pri predstavitvi časopisov Ljudska pravica in Slovenski poročevalec se zaradi lastništva pojavi dvom o njuni objektivnosti in nepristranskosti, saj sta bili glasili vladajočih struktur.

V poročanju obeh analiziranih časopisov je sprva v ospredju poročanje o pozitivnem delovanju KPJ in njenih privrženecv, ki je sprva zajemalo uspehe na delovnem področju, kar je sovpadalo s potekom masovne industrializacije v FLRJ.

Po seznanitvi javnosti z obstojem resolucije Informbiroja je bilo, največ v obdobju med julijem in koncem leta 1948, v obeh časopisih objavljenih več člankov, v katerih so delovni kolektivi, partijske organizacije, sindikalne podružnice, člani mladinskih organizacij in prebivalci mest, ki so se pospešeno obnavljala, obsojali resolucijo Informbiroja in razglašali neomajno podporo FLRJ, Partiji, predvsem pa Josipu Brozu – Titu.

France Vreg je zapisal, da

partizanska agitacija in propaganda nista temeljili le na strpnem načinu prepričevanja, na pojasnjevanju dogodkov, na dvigovanju zavesti, vere in duha ljudskih množic v neizprosni boju, temveč tudi v ostrih odgovorih sovražniku, na načelu razkrinkavanja notranjih sovražnikov, pete kolone, sodelavcev okupatorja in izdajalcev slovenskega naroda (Vreg 2000, 138).

Tovrsten pristop je uporabljen tudi v člankih obeh analiziranih časopisov v obdobju 1948–1953, kjer so npr. objavljene tako obsodbe oseb, ki naj bi bili Informbirojevci, kot njihova opravičila.

V člankih obeh časopisov je v obdobju 1948–1953 moč zaznati več atributov, ki jih Krunić sicer pripisuje propagandi. Tako so bili pravi cilji prikriti (npr. cilj ni bil ohranitev FLRJ kot neodvisne države, temveč je bil cilj ohranitev KPJ na oblasti, kar potrjujejo tudi kasnejše manipulacije z »dovčerašnjimi nasprotniki, zahodnimi zavezniki«). V člankih so bili sprva zajeti resnični podatki, kasneje, predvsem leta 1953, pa so dodajali tudi laži (npr. sprenevedanje glede dejanskih odnosov s SZ leta 1948 in 1953, poročanje o smrti Arseja Jovanovića, ki še vedno ni pojasnjena). Tudi trditev Milovana Djilasa na V. kongresu KPJ leta 1948, da so za resolucijo Informbiroja kljub njenemu očitnemu izvoru krivi imperialistični agenti in izdajalci socializma, je moč uvrstiti v propagando.

Glede na časovne zamike so bili določeni dogodki za širšo javnost cenzurirani ali pa sploh niso bili objavljeni. Te trditve sicer zaradi objektivnih razlogov, kot sta npr. tehnologiji komuniciranja in prenosa podatkov, ni moč konkretizirati. Sum se je pojavil pri odsotnosti poročanja o sestanku člana jugoslovanske delegacije na generalni skupščini OZN in državnim sekretarjem Hectorjem McNeilom leta 1948. Z neobveščanjem bralcev o srečanju so bile upoštevane vrednote in stališča bralcev, ki bi bili, glede na pisanja o Britancih kot o imperialistih, zelo zmedeni. V člankih so bila na podlagi definicij, omenjenih v uvodnem delu diplomskega dela, zaznana tudi agitacijska delovanja, kot je npr. poved »Po končanih besedah Josipa Broza – Tita so delegati dolgo skandirali Tito – Stalin« (Ljudska pravica 1948c), večina govorov in celo prispevkov pa se je končala z »Živel Tito, živel KPJ, živel FLRJ«. Sicer bi tovrstne zaključke lahko tretirali kot propagando, vendar so v kontekstu spremembe

mišljenja slovenskega bralca v tem diplomskem delu obravnavani kot agitacija, saj so parole vezane na konkretno akcijo, ki je morala biti tudi učinkovita. Kot agitacijo bi lahko obravnaval negativne novice (predvsem v letih 1952–1953) o katastrofalnih življenjskih razmerah predvsem v državah Ljudske demokracije, vendar niso bile preverjene. Dejstvo pa je, da so v takšnih in podobnih novicah prednjačile države ljudske demokracije. SZ je bila omenjena redko, ali pa je sploh ni bilo. Tudi v tem pogledu izgleda, da se jugoslovansko vodstvo na račun SZ ni želelo (preveč) izpostaviti.

Z analizo obeh časopisov je bilo ugotovljeno, da z zasedanj najvišjih organov stranke, shodov, mitingov in partijskih sestankov pravzaprav ni poročanja v smislu kot ga poznamo danes. Poročanje so nadomestili zapisi govorov sodelujočih, kar sovпада z mišljenjem Vladimirja Dedijerja, da človek, ki bere, tudi razmišlja.

9 Zaključek

Po končani 2. svetovni vojni za Jugoslavijo še ni nastopilo obdobje miru, saj je bila vmešana v zunanje in notranje konflikte, ki so sovpadali z zunanjimi. V sami Jugoslaviji je potekal boj za oblast oz. utrditev oblasti KPJ. Ta boj je potekal tako med komunisti kot ostalimi strankami in med samimi pripadniki komunistične elite (na primer konfrontacija med Josipom Brozom – Titom in Andrijo Hebrangom, ki se je končala z eksekucijo zadnjega v še nedokončno pojasnjenih okoliščinah).

Kot primerek izkaza notranjepolitičnih obračunavanj gre šteti tudi ustanovitev političnega zapora Goli otok. Do obeh prej naštetih dogodkov je seveda prišlo v obdobju Informbiroja, ki je bilo obravnavano v diplomskem delu. Cilj diplomskega dela je bil poskus osvetlitve razmer v LRS skozi prizmo obveščanja javnosti časopisov Ljudska pravica in Slovenski poročevalec v obdobju 1948–1953. Hkrati z razreševanjem notranjih konfliktov se je Jugoslavija čedalje bolj uveljavljala na mednarodnem prizorišču, vendar čedalje bolj kot agresorka in ne kot takšna, kakršno smo spoznali kasneje. Jugoslavija je na eni strani (dobesedno na en strani, to je severozahodni) bila politično bitko, v kateri ni manjkalo rožljanja z orožjem za slovenska etnična ozemlja. Na drugo strani je bila aktivno vpletena v grško državljansko vojno, v kateri je z orožjem in drugimi sredstvi aktivno podpirala grške protimonarhistične upornike. Jugoslavija je bila tudi po koncu 2. svetovne vojne aktivno vpletena v notranjepolitične razmere Albanije, hkrati pa so potekali pogovori za združitev Jugoslavije in Bolgarije. Tako bi, če bi se vse izteklo skladno z nameni KPJ, Jugoslavija iz »dovčerajsnje agrarno zaostale države« postala pomemben igralec na svetovnem političnem parketu, kar je verjetno zmotilo tudi SZ.

Do prekinitve stikov med zaveznicama je prihajalo postopoma, vendar aktivno. Po nekaterih informacijah je bila ustanovitev Informbiroja popolnoma nepričakovana poteza Sovjetske zveze, ki je jugoslovanske komuniste presenetila, po drugih virih pa je ustanovitev predlagala FLRJ, vendar ne s takšnim namenom. Ker je bil cilj diplomskega dela prikaz spremembe mišljenja ljudi, je bila najprej postavljena teza, da je na *spremembo mišljenja zelo vplivalo dnevno časopisje v Sloveniji*. Na podlagi zbranega gradiva tej hipotezi ni moč pritrditi, saj v mišljenje ljudi tistega časa zaradi oddaljenosti dogodkov ni vpogleda (odsotnost anket in podobnih inštrumentov merjenja mišljenja ljudi), lahko pa se glede na objavljene novice in poročila potrdi, da so bili ljudje navdušeni nad vodstvom in dejanji takratne države (Ljudska republika Slovenija je bila drugotnega pomena, v ospredju je bila FLRJ kot celota). Vpliv takratnega dnevnega časopisja je morda čutiti še danes, saj Josip Broz – Tito (ponovno) pridobiva na veljavi, s čimer se približamo drugi tezi, ki pravi, da se je *zaradi resolucije Informbiroja takratna oblastna struktura še bolj utrdila, pri čemer so ji pomagali tudi takratni mediji*. Tej tezi je na podlagi zbranega gradiva moč pritrditi. Razlogi pritrditve so politični procesi in uvedba kazenskega taborišča Goli otok in nenazadnje potek dogodkov do smrti Josipa Broza – Tita leta 1980 oz. po njegovi smrti do leta 2013.

Iz zapisov v obeh časopisih je očitno, da sta imela nalogo doseči in vzdrževati podporo KPJ na čim višji ravni, ter tako prepričati večino ljudi o njeni potrebnosti in nezmotljivosti. To je bilo doseženo s stalnimi parolami o priljubljenosti vodstva KPJ (izredno je prednjačil Josip Broz – Tito, tako da bi bila lahko potrjena tudi nepostavljena teza o izgradnji kulta osebnosti) in z novicami o izredni uspešnosti industrijskih objektov ali pa posameznikov v pomembnih industrijskih panogah (novice o rudarju Aliji Sirotanoviću). S takšnimi prispevki so mediji zelo vplivali na pozitivno razmišljanje ljudi o pravilni usmerjenosti partijskega oz. državnega vodstva.

Boj za oblast je potekal tudi v Ljudski republiki Sloveniji. Z analizo člankov obeh časopisov sem opazil, da se je na nivoju obveščanja o Informbiroju propagiralo dosežke KPJ. KPS je bila v poročanju drugotnega pomena, kar gre pripisati dejstvu, da je šlo konec koncev za mednarodni spor.

V diplomskem delu (kljub hkratni prepletenosti s krizo Informbiroja) niso bili upoštevani prispevki glede kolektivizacije kmetijstva, spor z Vatikanom in razpis ljudskega posojila za financiranje, čeprav bi si na podlagi poročanj, propagiranj ali agitiranj lahko ustvarili še bolj plastično mnenje o vplivu medijev. Zajeti niso bili (oz. so bili zajeti le delno) članki, ki se tičejo problematike grške državljanske vojne, vmešavanja FLRJ v notranje zadeve Ljudske

republike Albanije ter reševanja koroškega in tržaškega vprašanja, čeprav so zelo povezani z nastankom, razvojem in zaključkom krize Informbiroja.

10 Literatura

Bizilj, Ljerka. 2008. Neposluš(a)nost radia od agitpropa do programskega sveta. *Javnost–the public* 5 (5). Dostopno prek: <http://javnost-thepublic.org/article/pdf/2008/5/5/> (16. maj 2013).

Blog Titovo doba. 2007. Dostopno prek: <http://titovodoba.blogger.ba> (22. julij 2012).

Banac, Ivo. 1990. *Sa Staljinom protiv Tita: informbirovski rascjepi u jugoslovenskom komunističkom pokretu*. Zagreb: Globus.

Beloff, Nora. 1990. *Zapravljena dediščina Josipa Broza Tita: Jugoslavija in Zahod*. Maribor: Založba za alternativno teorijo Maribor.

Biber, Dušan. 1998. Titov izziv Informbiroju v analizi CIA. *Zgodovinski časopis* 52 (113): 597–604.

Bogetić, Dragan. 2000. *Jugoslavija i zapad 1952-1955. Jugoslovensko približavanje Nato-u*. Beograd: Službeni list SRJ.

Dedijer, Vladimir. 1969. *Izgubljeni boj J. V. Stalina 1948–1953*. Ljubljana: ZGP-Delo.

Dolenc, Ervin, Bojan Godeša in Aleš Gabrič. 1999. *Slovenska kultura in politika v Jugoslaviji zbirka Zgodovinski viri za srednje šole*. Ljubljana: Modrijan.

Fischer, Jasna in Neven Borak. 2005. *Slovenska novejša zgodovina: od priznanja Zedinjena Slovenija do mednarodnega priznana Republike Slovenije 1848-1992*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Gabrič, Aleš. 1993. Informbirojstvo na Slovenskem. *Prispevki za novejšo zgodovino* 33 (1–2): 163–175.

--- 1998. Sprememba kulturnopolitične usmeritve po informbirojevskem sporu. *Prispevki za novejšo zgodovino*, 38 (1–2): 137–151.

--- 2009. Boljševizacija Slovenije. *Zgodovina v šoli* 18 (3–4): 24–31.

Hadalin, Jurij. 2011. *Boj za Albanijo: propad jugoslovanske širitve na Balkan*. Ljubljana: INZ.

Javornik, Marjan, ur. 1992. *Enciklopedija Slovenije*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Kardelj, Edvard. 1969. *Boj za priznanje in neodvisnost nove Jugoslavije 1944-1957*. Ljubljana: DZS.

Klopčič, Mile. 1949. Obrekovalcem Jugoslavije. *Slovenski poročevalec*, 1 (29. november).

Kovačič Poler, Melita in Karmen Erjavec. 2005. *Uvod v novinarske študije*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Krunić, Zoran. 1997. *Strategija posrednega nastopanja: način uresničevanja agresivnih političnih ciljev brez uporabe oboroženega boja*. Ljubljana: Unigraf.

Lešnik, Avgust. 1978. *Spor med Jugoslavijo in Informbirojem*. Ljubljana: Zveza delavskih univerz Slovenije Dopisna delavska univerza UNIVERZUM.

--- 2008. Informbirojevski spor leta 1948 – spor dveh različnih modelov socializma? *Časopis za zgodovino in narodopisje* 69 (2): 287–302.

Ljudska pravica. 1948a. Odgovor tovarišu Červenkovu, 2 (6. julij).

--- 1948b. Prve novice o aretacijah na Madžarskem, 1 (10. julij).

--- 1948c. Referat tovariša Tita, 1 (23. julij).

--- 1948č. Šesti dan kongresa Komunistične partije Jugoslavije Komunistična partija Jugoslavije v borbi za novo Jugoslavijo, za ljudsko oblast in socializem - referat Edvarda Kardelja, 3 (28. julij).

- 1948d. Poročilo predsedstva ob klevetniškem pisanju "Pravde", 6 (29. julij).
- 1948e. Grobi izpadi policije proti jugoslovanskim mladincem v Pragi, 2 (13. september).
- 1948f. Andrej Aleksandrovič Ždanov umrl, 1 (3. oktober).
- 1948g. 31. let velikega oktobra, 1 (7. november).
- 1948h. Ljubljana je svečano proslavila 31. obletnico Oktobrske revolucije, 2 (8. november).
- 1948i. Ob 69. rojstnem dnevu generalisima Stalina, 1 (29. december).
- 1949a. Prvomajski razglas, 2 (1. maj).
- 1949b. V čigavem interesu je insceniran proces v Albaniji, 1 (17. maj).
- 1949c. Nov sabotažni poskus češkoslovaških informbirojevcev, 3 (30. junij).
- 1949č. Sedanja politika diktiranja in neenakopravnosti, ki jo vodi SZ, nima ničesar skupnega z načeli marksizma in leninizma, 1 (5. julij).
- 1949d. Govor šefa delegacije FLRJ in ministra za zunanje zadeve Edvarda Kardelja na seji Generalne skupščine OZN, 1 (28. september).
- 1949e. Ob 15. obletnici "Ljudske pravice, 1 (9. oktober).
- 1950a. Neodvisni laburistični poslanec Conny Zilliacus obsoja hladno vojno Sovjetske zveze proti Jugoslaviji, 1 (9. januar).
- 1950b. Vojna industrija kuje za našo armado sodobno orožje, 3 (7. maj).
- 1950c. Pismi dveh informbirojevcev, ki sta spoznala svoje izdajstvo, 3 (20. november).

--- 1950č. Jugoslavija je najmočnejša opora mednarodnega delavskega in demokratičnega gibanja, 2 (22. oktober).

--- 1950d. Informbirojevski realizem, 3 (31. oktober).

--- 1951. Velika sila v boju za komunizem, 2 (23. januar).

--- 1952. Glas iz Braziliije, "Jugoslavija brani socialistični sistem", 2 (18. junij).

--- 1953a. Vloga in naloge socialistične zveze delovnega ljudstva v boju za socializem, 1–9 (28. februar).

--- 1953b. Stalinova dediščina, 12 (7. marec).

--- 1953c. Govor Edvarda Kardelja na Otočcu, 1 (5. julij).

Merljak Zdovc, Sonja. 2007. *Preteklost je prolog: pregled zgodovine novinarstva na Slovenskem in po svetu*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

--- 2008. Slovenska revija Tovariš in njeni revialni »tovariši« v drugi polovici dvajsetega stoletja. *Javnost - thepublic* 15 (4). Dostopno prek <http://javnost-hepublic.org/article/pdf/2008/5/3/> (16. maj 2013).

Nova pot. 1945. Živela Zvezna federativna ljudska republika Jugoslavija!, 1 (3. december)

Pirjevec, Jože. 1995. *Jugoslavija 1918-1992*. Koper: Založba lipa.

--- 2011. *Tito in tovariši*. Ljubljana: Cankarjeva založba.

Prebilič Vladimir in Guštin Damijan. Politične in varnostne razsežnosti Informbiroja. *Teorija in praksa* 47 (4): 866–882.

Repe, Božo. 1999. Informbiro u Sloveniji i politička liberalizacija posle 1948. *Jugoslovensko-Sovjetski sukob 1948. godine. Zbornik radova sa naučnog skupa*. Beograd: Institut za savremenu istoriju.

--- 2003. *Rdeča Slovenija*. Ljubljana: Založba Sophia.

Režek, Mateja. 1999. *Politične spremembe v Sloveniji*. Ljubljana: Preteklost sodobnosti.

--- 2005. *Med resničnostjo in iluzijo, slovenska in jugoslovanska politika v desetletju po sporu z Informbirojem (1948-1958)*. Ljubljana: Modrijan.

Simčič, Miro. 2007. *Tito brez maske*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Slovenski poročevalec. 1948a. Resolucija Izvršnega odbora Osvobodilne fronte Slovenije, 1 (3. julij).

--- 1948b. Soglasno so bili sprejeti program in statut KPJ, resolucija V. Kongresa KPJ o osnovnih tekočih nalogah organizacij KPJ in resolucija o odnosu KPJ do Informbiroa, 1 (30. julij).

--- 1948c. Zlobna izmišljotina, 5 (30. julij).

--- 1948č. Govor maršala Tita na partijskem sestanku prve proletarske divizije, 1 (14. avgust).

--- 1948d. Poročilo notranjega ministrstva FLRJ, 1 (19. avgust).

--- 1948e. Borba za socializem v Jugoslaviji in V. kongres KPJ, 1 (5. september).

--- 1948f. Surov nastop češkoslovaške policije proti našim mladincem v Pragi, 1 (13. september).

--- 1948g. Sporočilo Ministrstva za notranje zadeve FLRJ, 1 (25. september).

--- 1948h. Triumfalna pot sovjetskega planskega gospodarstva, 3 (7. november).

- 1948i. Sovjetska zveza – mogočen faktor miru v svetu, 3 (7. november).
- 1948j. "Ob 69. rojstnem dnevu generalisima Stalina", 1 (29. december).
- 1948k. Iz ekspozicije predsednika gospodarskega sveta in planske komisije Borisa Kidriča v razpravi o splošno državnem proračunu za leto 1949, 1 (29. december).
- 1949a. Govor tovariša Aleksandra Rankovića na II. Kongresu KP Srbije, 1 (21. januar).
- 1949b. Enaintrideset let Sovjetske armade, 1–2 (23. februar).
- 1949c. Prvomajski proglas Centralnega komiteja KPJ, 1 (1. maj).
- 1949č. Ljudske demokracije in trgovina s kapitalističnimi državami, 2 (7. maj).
- 1949d. Nota vlade FLRJ vladi ZSSR; Kaj je odgovorila vlada ZSSR na našo noto, 1 (5. junij).
- 1949e. Zunanji ministri ZDA, VB, ZSSR, niso hoteli sprejeti predstavnika vlade FLRJ, 1 (19. junij).
- 1949f. Naš sovražnik bi bil vsakdo, kdor koli bi poskušal motiti našo mirno socialistično graditev in ogrožati našo nedotakljivost, 1 (6. avgust).
- 1949g. Ob informbirojevskih klevetah proti FLRJ, 1, (17. september).
- 1949h. Češkoslovaška vlada krši trgovinske dogovore sklenjene s FLRJ, 3 (17. september).
- 1949i. Nota vlade FLRJ vladi ZSSR, 2 (2. oktober).
- 1949j. O manevru jugoslovanske armade, 3 (2. oktober).
- 1949k. Naša armada je sposobna reševati tudi najtežje naloge v vojni in braniti mirno graditev socializma, 1 (4.oktober).

- 1949l. Grška demokratična armada je odložila orožje, 2 (20. oktober).
- 1949m. Minister Milovan Djilas o izvolitvi Jugoslavije v Varnostni svet, 1 (25. oktober).
- 1949n. Za velikim oktobrom, 1 (6. november).
- 1949o. Tudi Ahil naj bi bil Rus, 2 (6. november).
- 1949p. Ponosno in častno izvršujemo nalogo, ki nam jo je naložila zgodovina, 1–2 (29. november).
- 1950. Ob enotnosti ljudstva in vodstva se bodo razbila vsa gnusna podtikanja sovražnikov – govor tov. Moša Pijade, 1 (14. marec).
- 1951a. Novoletna poslanica tovariša Tita, 1 (2. januar).
- 1951b. Maršal Tito je govoril na partijski konferenci gardne divizije, 1 (19. februar).
- 1951c. Bela knjiga vlade FLRJ o napadalni politiki vlade ZSSR proti Jugoslaviji, 1 (10. marec).
- 1951č. Jugoslavija je primer kako ljudstvo vztraja in zmaga, ker ima resnico in pravico na svoji strani, 1 (15. julij).
- 1951d. Gulag, delniška družba suženjstva, 4 (7. september).
- 1951e. Rudarji v ČSR ne izpolnjujejo plana, 2 (26. oktober).
- 1951f. Maršal Tito zastopnikom domačega in tujega tiska, 1 (15. november).
- 1951g. Utemeljitev pritožbe proti ZSSR in njenim satelitom, 1 (27. november).
- 1952a. Novoletna poslanica maršala Tita, 1 (1. januar).

- 1952b. Sporazum o vojaškem sodelovanju med Jugoslavijo in ZDA, 1 (9. januar).
- 1952č. Slabi proizvodi, slaba disciplina in sabotaže na Madžarskem, 2 (27. januar).
- 1952d. Kdor drugim jamo koplje..., 2 (31. januar).
- 1952e. Iz sovjetske kolonije v Bolgariji, 2 (2. julij).
- 1952f. Sovjetske nepremagljivosti ni več, 6 (24. julij).
- 1952g. V naši socialistični državi je dovolj dela in kruha za vsakogar, ki želi delati, 1 (29. julij).
- 1952h. Borba komunistov Jugoslavije za socialistično demokracijo, 1 (4. november).
- 1952i. Intervju Tita z novinarji New York Timesa, 1 (15. november).
- 1953a. Protest madžarskih obmejnih oblasti, 1 (11. marec).
- 1953b. Sovjetski blok ovira rešitev mednarodnih odnosov, 2 (28. marec).
- 1953c. Obsodba vohunov bolgarske tajne službe, 1 (17. april).
- 1953č. Novi izgredi bolgarskih graničarjev, 1 (5. maj).
- 1953d. Tito o odnosih s SZ in o odmevih svojega govora, 1 (23. maj).
- 1953e. Romunska ugrabitev jugoslovanskih državljanov, 1 (7. junij).
- 1953f. Rusi so spet presenetili, 7 (22. julij).
- 1953g. Kremelj in nemški vojni ujetniki, 3 (1. september).
- 1953h. Govor JBT v Splitu, 1 (14. september).

--- 1953i. Vlada ZSSR in njene obljube avstrijski neodvisnosti, 2 (17. september).

---1953j. Manevri JLA so se začeli, 1 (19. september).

---1953k. Kritika sovjetskega kmetijskega sistema, 2 (21. september).

--- 1953l. Kljub normalizaciji diplomatskih odnosov se informbirojevska gonja še ni zmanjšala, 1 (26. december).

Nešović, Branimir in Janko Prunk. 1994. *20. stoletje. Zgodovina za 8. razred osnovne šole*. Ljubljana: DZS.

Prinčič, Jože. 1997. *Slovensko gospodarstvo v drugi Jugoslaviji*. Ljubljana: Modrijan.

Radiotelevizija Slovenije. Dostopno prek: <http://www.rtv slo.si> (13. avgust 2012).

Splichal, Slavko. 1984. *Mlini na eter: propaganda, reklama in selekcija sporočil v množičnem komuniciranju*. Ljubljana: Partizanska knjiga.

Splichal, Slavko. 2005. *Javno mnenje; Teoretski razvoj in spori v 20. stoletju*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Vreg, France. 2000. *Politično komuniciranje in prepričevanje: komunikacijska strategija, diskurzi, prepričevalni modeli, propaganda, politični marketing, volilna kampanja*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Voglar, Dušan, ur. 1998. *Enciklopedija Slovenije*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Štih, Peter, Vasko Simoniti in Peter Vodopivec. 2008. *Slovenska zgodovina družba – politika – kultura*. Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino.

Ziherl, Boris. 1953. *Ob sedemdesetletnici utemeljitelja znanstvenega socializma Karla Marxa*. Ljudska pravica, 1 (14. marec 1953).